

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΠΟΛΥΤΕΧΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ**

**ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ
ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Οργάνωση και λειτουργία χωρικών συστημάτων μικρών
πόλεων.**

Το παράδειγμα του Δήμου Παλαμά Καρδίτσας.

**Φοιτητής: Ματθαίοπουλος Αθανάσιος
Επιβλέπων: Γούσιος Δημήτριος**

Βόλος 2004

*Στη μνήμη της γιαγιάς μου
Βασιλικής*

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η παρούσα εργασία εκπονήθηκε από το φοιτητή Ματθαίοπουλο Αθανάσιο στα πλαίσια της Διπλωματικής Εργασίας του Τμήματος Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, κατά το ακαδημαϊκό έτος 2003-2004.

Η εκπόνηση της εργασίας αυτής είχε και τη συμβολή ανθρώπων τους οποίους αισθάνομαι την ανάγκη να ευχαριστήσω. Αρχικά, θα ήθελα να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα καθηγητή μου κ. Γούσιο Δημήτριο, χωρίς τον οποίο δεν θα ήταν δυνατό να εκπονηθεί η εργασία, προσφέροντας τις γνώσεις του καθώς και την εμπειρία του.

Τις ευχαριστίες μου θα ήθελα να εκφράσω στον Δήμαρχο Παλαμά κ. Καραδήμο Βασίλειο και το τμήμα Τεχνικών Έργων και Πολεοδομικών Εφαρμογών του Δήμου Παλαμά, για τα στοιχεία που μου παρείχαν αναφορικά με το Δήμο. Επίσης θα ήθελα να ευχαριστήσω τους κατοίκους του Βλοχού Καρδίτσας που συνέβαλαν στο να πραγματοποιηθεί η επιτόπια έρευνα, και ιδιαίτερα τον κ. Παναγιωτόπουλο Άγγελο.

Επιπρόσθετα, για τη συμβολή τους, ευχαριστώ τους κ. Μαρδάκη Πρόδρομο, κ. Φαρασλή Ιωάννη και κ. Βαίτση Αχιλλέα.

Χρέος μου είναι να ευχαριστήσω και όλους εκείνους που μου προσέφεραν ηθική, ψυχολογική και υλική υποστήριξη κατά τη διάρκεια των σπουδών μου καθώς και τους καθηγητές του τμήματος οι οποίοι μοιράστηκαν μαζί μου τις εμπειρίες τους.

Βόλος, Φεβρουάριος 2004

Με εκτίμηση

Ματθαίοπουλος Αθανάσιος

Περιεχόμενα

Περιεχόμενα	1
Εισαγωγή	2
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 – Χωρικά συστήματα μικρών πόλεων	3
1.1 Χωρικό σύστημα	3
1.1.1 Υποσυστήματα του χωρικού συστήματος	3
1.1.2 Η κλίμακα των χωρικών συστημάτων	4
1.2 Σχέσεις Χωρικών Συστημάτων χωριού και μικρής πόλης	6
1.2.1 Τα χωρικά συστήματα χωριών	7
1.2.2 Η θέση και ο ρόλος της μικρής πόλης	8
1.2.3 Πολυδραστηριότητα	13
1.2.4 Η επιρροή της μικρής πόλης στην ενδοχώρα της και η αυξημένη κινητικότητα	14
1.3 Ο θεσμικός ρόλος της μικρής πόλης	18
1.4 Η εξέλιξη των μικρών πόλεων σε εθνικό επίπεδο	20
1.5 Επιλογή του χωρικού συστήματος Δήμου Παλαμά	21
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 – Χωρικό σύστημα Δήμου Παλαμά	23
2.1 Γεωγραφικά και φυσικά στοιχεία	23
2.2 Η θέση στην περιφέρεια	24
2.3 Διοικητικές μονάδες	26
2.4 Δημογραφική εξέλιξη	27
2.5 Οδικό Δίκτυο	29
2.6 Κοινωνικές υποδομές	31
2.6.1 Εκπαίδευση	31
2.6.2 Υγεία – Πρόνοια	33
2.6.3 Πολιτισμός – Αθλητισμός	33
2.7 Χρήσεις γης	35
2.7.1 Το σύνολο του Καποδιστριακού Δήμου	35
2.7.2 Ο Παλαμάς	38
2.7.3 Ο Αγ. Δημήτριος	39
2.7.4 Ο Βλοχός	40
2.7.5 Οι Γοργοβίτες	41
2.7.6 Τα Καλυβάκια	42
2.7.7 Ο Κοσκινάς	43
2.7.8 Το Μάρκο	44
2.7.9 Η Μεταμόρφωση	45
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 – Επιτόπια Έρευνα	46
3.1 Κατοικία	46
3.2 Απασχόληση	52
3.3 Εξυπηρετήσεις	62
Βιβλιογραφία	65
Πηγές	66

Εισαγωγή

Η μικρή πόλη, αναπτύχθηκε γρήγορα, ιδιαίτερα μετά την είσοδο της Ελλάδας στην Ε.Ε. Η ανάπτυξη αυτή, κρύβει δυναμικές μέσα από τα νέα χωρικά σχήματα, που συντελούνται, και είναι άξια διερεύνησης από χωροταξικής πλευράς. Η ανάπτυξη των μικρών πόλεων, σηματοδοτεί νέες χωρικές σχέσεις και προκλήσεις για τον υπαίθρο χώρο.

Η μικρή πόλη, συγκεντρώνει το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού των γύρω οικισμών και τείνει να μεταμορφωθεί σήμερα σε ένα δυναμικό κέντρο. Ως δυναμικό κέντρο, εξασφαλίζει απασχόληση και εξυπηρετήσεις σε πεδίο μεγαλύτερο από τα στενά του όρια. Αναδεικνύεται σαν κέντρο, ευρύτερης περιοχής, και διαδραματίζει ρόλο κεντρικό στην οργάνωση και λειτουργία της.

Ωστόσο, η δυναμική αυτής της ανάπτυξης των μικρών πόλεων, τείνει να ακολουθήσει την πορεία των μεσαίων και μεγάλων αστικών κέντρων. Οι μικρές πόλεις, συγκεντρώνουν πληθυσμό, σε ένα χώρο προβληματικό, ενώ από την άλλη πλευρά, ενισχύει την ροή της εγκατάλειψης των γειτονικών οικισμών.

Η παρούσα εργασία, εστιάζεται στη διερεύνηση αυτών ακριβώς των δυναμικών στο εσωτερικό των χωρικών συστημάτων επιπέδου μικρής πόλης. Αναλύεται, το χωρικό σύστημα της μικρής πόλης στα στοιχεία που το απαρτίζουν και διερευνάται στο εσωτερικό του η δυναμική που αναπτύσσεται καθώς και οι σχέσεις της μικρής πόλης με την ενδοχώρα της.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 – Χωρικά συστήματα μικρών πόλεων

1.1 Χωρικό σύστημα

Σύμφωνα με τον Henri Bergson, «Κάθε (χωρικό) σχήμα έχει την καταγωγή του στην κίνηση που το διαμορφώνει. Το σχήμα δεν είναι τελικά παρά η απεικόνιση – εγγραφή της κίνησης». Σε κάθε χωρική κλίμακα συναντά κανείς στοιχεία που εγγράφονται στον χώρο, ή προσδιορίζουν το χώρο, με τις δικές τους ιδιαιτερότητες και χαρακτηριστικά.

Οι διάφοροι ως προς το μέγεθος και τις λειτουργίες τους οικισμοί, τα δίκτυα που διαμορφώνονται μεταξύ τους, το πλέγμα που δημιουργούν η ιδιοποίηση του εδάφους (όρια ιδιοκτησιών) και η διαχείριση του χώρου (διοικητικά όρια), οι χρήσεις γης διαθέτουν τις μορφολογικές και λειτουργικές τους ιδιομορφίες, τις δικές τους λογικές. Ωστόσο γίνεται εύκολα φανερό, ότι τα στοιχεία αυτά δεν είναι ανεξάρτητα μεταξύ τους τόσο στο επίπεδο της λειτουργίας τους όσο και σε εκείνο της μορφής τους. Η μορφή – διαμόρφωση του καθενός συνδέεται με την μορφή του άλλου σε μια σχέση περιέχοντος – περιεχομένου ή στο πλαίσιο μιας σχέσης συμβίωσης (Γούσιος, 2000).

Κάθε μετασχηματισμός και αλλαγή σε κάποιο από τα παραπάνω στοιχεία, έχει επιπτώσεις στα υπόλοιπα. Αυτή η στενή σχέση που συνδέει τα στοιχεία αυτά, φανερώνει και προσδιορίζει ακριβώς την ύπαρξη ενός χωρικού συστήματος. Το σύστημα αυτό έχει μια διπλή αλληλεγγύη τόσο ως προς τη λειτουργία των στοιχείων όσο και ως προς τη μορφή τους.

1.1.1 Υποσυστήματα του χωρικού συστήματος

Έτσι το χωρικό σύστημα συνθέτουν πέντε υποσυστήματα:

- οι κεντρικοί τόποι
- τα δίκτυα σχέσεων
- μονάδες ιδιοποίησης
- διοικητικές μονάδες
- χρήσεις γης

Τα υποσυστήματα αυτά είναι δύσκολο να διαχωριστούν. Τα υποσυστήματα αυτά του χωρικού συστήματος είναι μεταξύ τους αλληλοεξαρτώμενα. Κάθε υποσύστημα είναι, σε αναλογίες που ποικίλουν προσδιοριζόμενο και προσδιοριστικό (Γούσιος 2000).

1.1.2 Η κλίμακα των χωρικών συστημάτων

Ένα χωρικό σύστημα εμφανίζεται ως μια ολοκλήρωση, μια συνάθροιση χωρικών συστημάτων που λειτουργούν σε πολλές κλίμακες. Στη μεγάλη κλίμακα, υπάρχει το χωρικό σύστημα της κατοικίας που είναι εκείνο της αγροτικής εκμετάλλευσης. Η διάταξη των διαφόρων κτιρίων και των εξοπλισμών μιας τέτοιας εκμετάλλευσης αντιπροσωπεύει, όποιο και αν είναι το μέγεθός της, μια χωρική οργάνωση.

Το ίδιο σύστημα, αλλά σε διαφορετική κλίμακα, αντιπροσωπεύουν και οι χωρικές οργανώσεις των αεροδρομίων, των πανεπιστημιούπολεων, των βιομηχανικών ζωνών. Κατά αυτό τον τρόπο προχωρά κανείς σε ένα ευρύ φάσμα χωρικών συστημάτων ανάλογα με τις κλίμακες. Όπου το περιέχων σε μια κλίμακα, μετατρέπεται σε περιεχόμενο στην επόμενη κλίμακα.

Σε ένα άλλο επίπεδο, το χωρικό σύστημα, όπως μονάδα αγροτικής εκμετάλλευσης, κτήμα μεγάλης έκτασης, μεγάλος εξοπλισμός, συνοικία, εντάσσονται στο χωρικό σύστημα της στοιχειώδους διοικητικής μονάδας που είναι το χωριό, το κεφαλοχώρι, η κοινότητα – Δήμος.

Το κοινοτικό χωρικό σύστημα εντάσσεται στο σύστημα ανώτερου επιπέδου που αντιστοιχεί στη ζώνη που πολώνει η πόλη, στην νομαρχιακή ή περιφερειακή ζώνη. Το περιφερειακό, νομαρχιακό χωρικό σύστημα εντάσσεται στο χωρικό σύστημα του Κράτους και ούτω καθ' εξής.

Σε ένα άλλο σχήμα, το χωρικό σύστημα μιας αστικής νησίδας εντάσσεται σ' αυτό της συνοικίας το οποίο με τη σειρά του εντάσσεται σε αυτό της πόλης, του πολεοδομικού συγκροτήματος κτλ.

Αυτά τα χωρικά συστήματα δεν αποτελούν απομονωμένους χώρους χωρίς επικοινωνία με τον εξωτερικό κόσμο. Τα στοιχεία τους εξυπηρετούν μια ή περισσότερες κλίμακες είτε πρόκειται για δρόμους, είτε για όρια, είτε για κέντρα. Τα στοιχεία, ιεραρχικώς ανώτερα, της οδοποιίας ενός χωριού αποτελούν τα κατώτερα στοιχεία της περιφερειακής οδοποιίας (Γούσιος 2000).

Σε αυτή τη λογική, συναντά κανείς τα χωρικά συστήματα μικρής πόλης τα οποία περιέχουν τα χωρικά συστήματα χωριών. Το χωρικό σύστημα χωριού είναι ανοιχτό σύστημα και αλληλεπιδρά με τον έξω κόσμο όντας δομικό στοιχείο του χωρικού συστήματος της μικρής πόλης. Πιθανά στοιχεία του χωρικού συστήματος του χωριού που εξυπηρετούν κλίμακες διαφορετικές από τον προσδιορισμένο του χώρο δεν αποτελούν δομικά του στοιχεία, αλλά στοιχεία ανώτερης κλίμακας.

Η θέση των υποσυστημάτων στο χωρικό σύστημα διαφοροποιείται ανάλογα με την διερευνούμενη κλίμακα. Αν στην κοινοτική κλίμακα, το πλέγμα των έγγειων ιδιοκτησιών και των καλλιεργειών είναι το πιο σημαντικό, στην περιφερειακή κλίμακα, είναι το διοικητικό πλέγμα που εμφανίζεται το πιο βασικό. Παρά τις σημαντικότερες διαφορές κατά κλίμακα, δεν υπάρχουν φυσικές διαφορές μεταξύ των χωρικών συστημάτων. Από τον μικρό αγροτικό οικισμό μέχρι την μεγάλη αστική πόλη, η δομή είναι, τηρουμένων των αναλογιών, ίδια (Γούσιος 2000).

Δηλαδή, κάθε σύστημα είναι, στο επίπεδο του, κέντρο ενός δικτύου επικοινωνιών εξυπηρετώντας χωρο-εδαφικές ενότητες τα όρια των οποίων προσδιορίζονται από την επιρροή του κέντρου (Γούσιος 2000).

1.2 Σχέσεις Χωρικών Συστημάτων χωριού και μικρής πόλης

Ένα δίκτυο επικοινωνιών και εξυπηρέτησης χωρο-εδαφικών ενοτήτων με κέντρο κάποια μικρή πόλη ή κωμόπολη αποτελεί ένα χωρικό σύστημα μικρής πόλης. Η επιρροή του χωρικού συστήματος της μικρής περιλαμβάνει χωρικά συστήματα μικρότερης κλίμακας τα οποία οργανώνονται με βάση τα χωριά. Επειδή τα χωρικά συστήματα είναι συστήματα ανοιχτά, τα χωρικά συστήματα που απαντώνται στις ιεραρχικώς κατώτερες κλίμακες αλληλεπιδρούν, με τα ανώτερα με βάση την κλίμακα χωρικά συστήματα, στα οποία περιέχονται.

Το κάθε χωρικό σύστημα προσδιορίζεται από την επιρροή του κέντρου το οποίο είναι και ο προσδιοριστικός παράγοντας στη λειτουργία του όλου συστήματος. Έτσι, στο χωρικό σύστημα της μικρής πόλης, η μικρή πόλη, είναι εκείνη η οποία εμφανίζεται να οργανώνει τις χωρο-εδαφικές ενότητες επιρροής της, και τα επιμέρους μικρότερης κλίμακας χωρικά συστήματα, τα οποία δομούν τις σχέσεις τους με την ίδια την μικρή πόλη. Η δόμηση αυτών των σχέσεων δεν είναι κατά ανάγκη η επιβολή της μικρής πόλης στην ενδοχώρα της και στα στοιχεία του χωρικού της συστήματος που εμφανίζονται ως κύρια ορίζοντας μικρότερης κλίμακας χωρικά συστήματα, αλλά μια σχέση συνύπαρξης με διακριτούς ρόλους, τόσο για την μικρή πόλη όσο και για τα υπόλοιπα στοιχεία που συνθέτουν το σύστημα.

Σε ένα σχήμα χωρικού συστήματος μικρής πόλης όπου κάθε κεντρικός τόπος του, ορίζει ένα δικό του χωρικό σύστημα κατώτερου σε κλίμακα από το αρχικό, αναμένεται τα επιμέρους χωρικά συστήματα, να δομούνται από τα στοιχεία εκείνα τα οποία βρίσκονται κατά αναλογία της χωρικής τους κλίμακας. Σε ένα τέτοιο σχήμα η μικρή πόλη ως στοιχείο ορισμού του συνόλου του ανώτερου χωρικού συστήματος παρουσιάζεται ως ανώτερη στο πλαίσιο οργάνωσης της ενδοχώρας της.

1.2.1 Τα χωρικά συστήματα χωριών

Τα χωρικά συστήματα χωριών δομούνται γύρω από το χωριό, τη βάση για την εξυπηρέτηση του τοπικού πληθυσμού αποτελώντας το κέντρο των τοπικών δικτύων. Είναι εμπεριέχοντα στα ανώτερα χωρικά συστήματα των μικρών πόλεων και είναι με βάση την κλίμακα η μικρότερη μορφή οργάνωσης που εμφανίζεται στο χώρο. Οι εξυπηρετήσεις που αναπτύσσει το κέντρο ενός τέτοιου χωρικού συστήματος είναι στοιχειώδεις. Αποσκοπούν στην εξυπηρέτηση του τοπικού πληθυσμού στις βασικές του ανάγκες.

Πράγματι, στο χωριό οι εξυπηρετήσεις είναι συνυφασμένες με την τοπική ζήτηση για αγαθά πρώτης ανάγκης. Η κλίμακα και το μέγεθος του χωριού δεν θα μπορούσε άλλωστε να αναπτύξει δραστηριότητες πέραν των περιορισμών που θέτουν τα πρώτα. Σύμφωνα με την θεωρία της «Κεντρικής Θέσης» που αναπτύχθηκε από τον Christaller και αργότερα από το Loesch, η εγκατάσταση της κάθε παραγωγικής μονάδας επιλέγει τόπο εγκατάστασης σύμφωνα με τις οικονομίες κλίμακας τις οποίες έχει. Επομένως στο χωριό οι οικονομικές δραστηριότητες, και τα δίκτυα που αναπτύσσονται σε αυτό, είναι κατά ανάγκη μικρών οικονομικών κλίμακας. Σπάνια διαθέτουν κάποιες υπηρεσίες και εξυπηρετήσεις που να στοχεύουν στις εξωτερικές αγορές (Γούσιος 2000).

Στο χωριό απαντώνται συχνά οι εξυπηρετήσεις που στοχεύουν στην ικανοποίηση των βασικών αναγκών που αναφέρονται στο μικρό παντοπωλείο, τον φούρνο ή πρατήριο άρτου, το καφενείο, το πρατήριο βενζίνης. Πρόκειται για αγαθά πρώτης ανάγκης και γενικότερα ικανοποιούν ανάγκες περιορισμένης έκτασης, που είναι δυνατό να ικανοποιηθούν στο χωριό. Σπάνια, θα περίμενε κανείς να αναπτύσσονται και δραστηριότητες συνυφασμένες με τον γεωργικό τομέα παραγωγής, μικρής όμως έκτασης, και πάντα για την ικανοποίηση των τοπικών αναγκών.

Σαν κεντρικός τόπος το χωριό, είναι κέντρο της εκπαίδευσης του τοπικού πληθυσμού, αλλά οι σχολικές μονάδες που διαθέτει αφορούν μόνο την Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση. Έτσι, υπάρχουν συνήθως, όπου είναι βιώσιμα, από ένα Νηπιαγωγείο και ένα σχολείο Δημοτικής Εκπαίδευσης.

Επίσης, το χωριό είναι κέντρο δικτύων ενεργειακών, τηλεπικοινωνιακών, και ύδρευσης – αποχέτευσης 1^{ου} βαθμού. Οι υποδομές που διαθέτει είναι και αυτές 1^{ου} βαθμού, με εξαίρεση των τυχών υποδομών που μπορεί να εμφανιστούν σε μια τέτοια κλίμακα, οι οποίες ολοκληρώνονται χωρικά σε μεγαλύτερη κλίμακα από ότι ένα χωρικό σύστημα χωριού, και δεν αποσκοπούν μόνο στην ικανοποίηση του συγκεκριμένου χωρικού συστήματος.

Σε κάθε περίπτωση όμως, το χωριό είναι το κέντρο δικτύων πρωτογενούς επιπέδου που αποσκοπεί στην οργάνωση της συγκεκριμένης ενότητας. Το μέγεθος και το επίπεδο των δικτύων αυτών (και ενδεχομένως και η καθολική σημασία τους) αποτελούν τα δομικά στοιχεία ή οι απολήξεις των μεγαλύτερου σε βαθμό στοιχεία των δικτύων. Έτσι απαντά κανείς στο χωριό τερματικούς σταθμούς των δικτύων ή σταθμούς τέτοιας έκτασης που να προσδιορίζεται ως στοιχειώδης ή φθίνουσας σημασίας από πλευράς υποδομών. Επίσης, το χωριό είναι κέντρο ενός οδικού δικτύου εξυπηρέτησης των παραγωγικών δραστηριοτήτων που είναι συνυφασμένα με τον πρωτογενή τομέα παραγωγής και χαρακτηρίζονται ως αγροτικές οδοί. Σε κάθε περίπτωση όμως από τον ορισμό και μόνο της υποδομής, ορισμένα στοιχεία του χωρικού συστήματος του χωριού εκπίπτουν από τον ορισμό αυτό.

Επιπρόσθετα, οι υπηρεσίες και τα δίκτυα που αναπτύσσονται στο χωριό είναι συνάρτηση του ανταγωνισμού του χωριού με οικιστικές συγκεντρώσεις μεγαλύτερου μεγέθους από αυτό. Οι μικρές πόλεις και κομποπόλεις μοιάζουν να αναδεικνύονται σε μικρούς πόλους ανάπτυξης οργανώνοντας αποτελεσματικά την ενδοχώρα τους με ανώτερου επιπέδου και μεγαλύτερης ποικιλίας εξυπηρετήσεις από ότι το χωριό.

1.2.2 Η θέση και ο ρόλος της μικρής πόλης

Στην Ελλάδα, στο εσωτερικό περιοχών με πληθυσμούς που χαρακτηρίζονται από κοινή καταγωγή και πολιτισμό με πρόσφατη προέλευση από τη γεωργία, η έννοια της κεντρικότητας ισχύει ακόμη. Ο ρόλος της μικρής πόλης ενισχύεται από το γεγονός ότι ο σύγχρονος τομέας γεωργικών εκμεταλλεύσεων συνδέεται

με εμπορικά κυκλώματα, τα οποία χρησιμοποιούν ωστόσο τοπικές διαδρομές. Αυτή η εξέλιξη των συνθηκών της γεωργικής παραγωγής δεν οδήγησε, τουλάχιστον ακόμη, όπως στη Βόρεια Ευρώπη, στη διάρρηξη των σχέσεων της μεσαιάς και της μικρής πόλης, της μικρής πόλης και της ενδοχώρας της (Γούσιος, 1999).

Αντίθετα, θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε, συνεπικουρούμενοι από ότι οι διάφορες εμπειρικές μελέτες δείχνουν, τη μεγάλη έλξη που ασκούν οι μικρές πόλεις στην Ελλάδα. Παρόλο που εδώ, οι δυνάμεις διασποράς στο χώρο είναι αρκετά σημαντικές σε σχέση με τις δυνάμεις έλξης για λόγους λιγότερο οικονομικούς και περισσότερο πολιτισμικούς που ευνοούν την μεγάλη κινητικότητα, δεν είναι δύσκολο να προσδιοριστεί η δύναμη έλξης μιας μικρής πόλης – κέντρου. Η ανωτερότητα της μικρής πόλης ως προς την ενδοχώρα δεν αμφισβητείται παρόλη τη γενικευμένη κινητικότητα. Εξάλλου λίγες υπηρεσίες θα μπορούσαν να θεωρηθούν ανεξάρτητες από τις τοπικές ανάγκες (Γούσιος, 1999).

Η εξέταση των μικρών αγροτικών πόλεων (4-10.000 κατ.) στην Ελλάδα σε σχέση με τις αντίστοιχες της Ε.Ε., οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η εξέλιξή τους είναι παρόμοια όσον αφορά τους διάφορους σταθμούς στην ανάπτυξή τους (παραδοσιακή βιοτεχνία και εμπόριο, ωφέλειες από τον εκσυγχρονισμό της γεωργίας της ενδοχώρας τόσο μέσω των εισροών όσο και των εκροών, ανάπτυξη διαφόρων υπηρεσιών που συνδέονται με την πρόοδο αυτή), αλλά διαφορετική όσον αφορά τη σημερινή κατάσταση (Goussios D. – Pechoux P.Y., 1995).

Στην Ελλάδα, η εξέλιξη αυτή οφείλεται όχι μόνο στον εκσυγχρονισμό της γεωργίας, αλλά και στην ανάπτυξη του τουρισμού γεγονός που επιτρέπει επίσης τη σημαντική ανάπτυξη της πολυδραστηριότητας, η συμβολή της οποίας είναι άμεση στη συγκράτηση του πληθυσμού και ιδιαίτερα των νέων. Κατ' αυτό τον τρόπο η δημογραφική ανάπτυξη που παρατηρείται σε αντίστοιχες αγροτικές περιοχές με επίκεντρο τη μικρή αγροτική πόλη συμβάλλει με τη σειρά της σημαντικά στην τόνωση της τοπικής κατανάλωσης και επομένως στην ανάπτυξη των εμπορικών επιχειρήσεων στο βαθμό που αυτές μπορούν να απαντήσουν στην τοπική αυτή ζήτηση.

Η μικρή πόλη πλέον ξεφεύγει από τον παραδοσιακό της ρόλο και αναδεικνύεται κέντρο εξυπηρετήσεων για τον πληθυσμό της ενδοχώρας της. Οι υπηρεσίες που διαθέτει η μικρή πόλη αποσκοπούν στην ικανοποίηση όχι των στοιχειωδών αναγκών που προσφέρει το χωριό, αλλά ποιο σύνθετων και μεγαλύτερης ποικιλίας και γκάμας.

Οι μικρές πόλεις περιλαμβάνουν πλέον σημαντικό αριθμό υπηρεσιών, διάφορα παραρτήματα της νομαρχιακής διοίκησης, τραπεζικών υποκαταστημάτων, εμπορικές και βιοτεχνικές επιχειρήσεις, που δημιουργούν ένα οικονομικό δίκτυο του οποίου η ποικιλία και η πυκνότητα εκπλήσσουν. *(Μελέτη – Έρευνα του Αγροτικού Χώρου – Τελική Έκθεση, Ε.Π.ΠΕΡ.)*

Η ανάπτυξη του τριτογενή τομέα παραγωγής στην μικρή πόλη αφορά τις βασικές του κατηγορίες που αφορούν τη διατροφή (κρεοπωλεία, σούπερ – μάρκετ, μανάβικα, ζαχαροπλαστεία), την ψυχαγωγία (ταβέρνες, καφετέριες) αλλά και υπηρεσίες επισκευών (συνεργεία επισκευής γεωργικών μηχανημάτων – αυτοκινήτων), καθώς και επιχειρήσεις που συνδέονται με τις οικοδομές και τον οικιακό εξοπλισμό. *(Γούσιος, 1999)*

Η ανάλυση του οικονομικού δικτύου αυτών των κωμοπόλεων φανερώνει πράγματι, ότι η αφθονία στις υπηρεσίες και στο εμπόριο συνδέεται συχνά με την ανυπαρξία άλλων σημαντικών οικιστικών κέντρων στο εσωτερικό των γεωγραφικών ενοτήτων (ή της επαρχίας) και κατά δεύτερο στην κατανομή και οργάνωση των ίδιων των υπηρεσιών: φαίνεται ότι σπάνια κάποιοι οικισμοί (άνω των 1000 κατ.) διαθέτουν κάποιες υπηρεσίες. *(Goussios– Pechoux, 1995)*

Η ακτίνα επιρροής τους εξαρτάται επίσης από τις δυνατότητες ανταγωνισμού από άλλα γειτονικά αστικά κέντρα μεγαλύτερου μεγέθους, γεγονός που σημαίνει ότι η ανάπτυξη των μικρών πόλεων προσδιορίζεται επίσης από το αν διαθέτουν μια σχετική ζώνη αυτονομίας ως προς τα κέντρα αυτά. *(Μελέτη – Έρευνα του Αγροτικού Χώρου – Τελική Έκθεση, Ε.Π.ΠΕΡ.)*

Φαίνεται επίσης ότι η διατήρηση ενός τοπικού εμπορίου τόσο σημαντικού εξαρτάται και από το ρόλο των σχέσεων συγγένειας και αλληλεγγύης στον σχηματισμό της πελατείας. Ο ρόλος αυτής της πελατείας φάνηκε σημαντικός για την σύλληψη σε τοπικό επίπεδο μέρους της αύξησης της τοπικής κατανάλωσης που συνδέεται με την πρόσφατη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου του αγροτικού πληθυσμού η οποία προήλθε σε μεγάλο βαθμό από την ανάπτυξη της γεωργίας τα τελευταία 20 χρόνια. (Μελέτη – Έρευνα του Αγροτικού Χώρου – Τελική Έκθεση, Ε.Π.ΠΕΡ.)

Στην ανώτερη κλίμακα που ανήκει τη μικρή πόλη σε σχέση με το χωριό, εμφανίζεται ως κέντρο μιας ευρύτερης περιοχής, εμπεριέχοντας τα χωρικά συστήματα των χωριών που περιλαμβάνει μια τέτοια κλίμακα. Όντας οικισμός ανώτερου επιπέδου, ασκεί επιρροή στους οικισμούς του κατώτερου επιπέδου αλλά και διαδραματίζει ρόλο κεντρικό στην ευρύτερη περιοχή. Η βαρύνουσα σημασία της μικρής πόλης ως προς την ενδοχώρα της φαίνεται να έχει αντίκτυπο και στις υποδομές που αυτή αναπτύσσει.

Η κεντρικότητα της μικρής πόλης σε σχέση με αυτή του χωριού πλέον δεν έχει να κάνει με τη στενή έννοια του τοπικού που συναντά κανείς στο χωριό αλλά οργανώνει, εξυπηρετεί και διαχειρίζεται περιοχή ευρύτερη ανάλογα με την επιρροή της προς την ενδοχώρα της και το ζωτικό χώρο που έχει αυτή για να πολώσει, χωρίς να επιβάλλεται.

Επομένως στη χωρική κλίμακα που εμφανίζεται ως κεντρικός τόπος η μικρή πόλη, παρουσιάζονται υποδομές οι οποίες απαντούν στην ικανοποίηση αναγκών που απορρέουν από όλο το χωρικό σύστημα της μικρής πόλης. Η χωροθέτηση των υποδομών αυτών στη μικρή πόλη απορρέει από την ανάγκη και την επιλογή για την εύρεση χώρου ικανού να «σηκώσει» αποτελεσματικά το βάρος της οργάνωσης, της λειτουργίας και της συνοχής της ενδοχώρας.

Έτσι οι υποδομές που απαντώνται στην μικρή πόλη είναι ανώτερου επιπέδου ή κεντροβαρικού περιεχομένου από αυτές που συναντάμε στο χωριό. Σε κάθε περίπτωση, οι φυσικοί δείκτες των υποδομών στην μικρή πόλη αναμένεται να είναι μεγαλύτεροι από ότι στο χωριό. Επίσης, υποδομές που λείπουν παντελώς

από το χωριό παρουσιάζονται στην μικρή πόλη και στοχεύουν πλέον στην εξυπηρέτηση ολόκληρου του χωρικού συστήματος της μικρής πόλης.

Έτσι η μικρή πόλη, διαθέτει στον τομέα της εκπαίδευσης όχι μόνο την πρωτοβάθμια, που παρουσιάζεται στο χωριό, αλλά και την δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Πέραν της Δημοτικής εκπαίδευσης, η μικρή πόλη διαθέτει Γυμνάσια και Λύκεια καθώς και Τεχνικές Σχολές. Η κατάσταση αυτή, τροφοδοτείται όχι μόνο από τα αυστηρά πλαίσια της τοπικής ανάγκης για μάθηση, αλλά από το σύνολο του χωρικού συστήματος της μικρής πόλης όπως προαναφέρθηκε.

Σε αντίθεση με το χωριό, η μικρή πόλη διαθέτει τομέα πρόνοιας αναπτυγμένο με ακτίνα επιρροής πέραν της οικιστικής συγκέντρωσης της ίδιας. Η πρόνοια συνίσταται κυρίως στα Κέντρα Υγείας και τα ΚΑΠΗ. Πέραν αυτών, η εμφάνιση και άλλων στοιχείων συνδεδεμένα με τον τομέα της πρόνοιας, δεν είναι πλεονασμός αλλά προκύπτουν από την εμφάνιση των αναγκών που απορρέουν από τον νέο ρόλο που έχει «αναλάβει» η μικρή πόλη σε σχέση με την ενδοχώρα της.

Επίσης, σε αντίθεση με το χωρικό σύστημα που ορίζει το χωριό, στο χωρικό σύστημα της μικρής πόλης συναντά κανείς αναπτυγμένες υποδομές αθλητισμού. Η μικρή πόλη παρουσιάζει ποικιλία αθλητικών υποδομών, ένδειξη της ανάπτυξης που συντελείται στην ίδια. Συνακόλουθα, πληθώρα υποδομών και εκδηλώσεων συνυφασμένες με τον πολιτισμό συντελούνται στην μικρή πόλη ως ένδειξη της πολιτιστικής της υπεροχής σε σχέση με την ενδοχώρα της και της γενικότερης αποδιοργάνωσης που βιώνει το χωριό ως τραυματική στον τομέα αυτό.

Στο χωρικό της σύστημα, η μικρή πόλη, είναι εκείνη που καθιερώνεται και γίνεται αποδεκτή από τον τοπικό πληθυσμό ως κοινωνικό, πολιτιστικό, οικονομικό καθώς και διοικητικό κέντρο. Η εξέλιξη αυτή, επηρεάζει και καθορίζει τις σχέσεις που η μικρή πόλη αναπτύσσει με την ενδοχώρα της όπως αυτά παρουσιάζονται στη συνέχεια.

1.2.3 Πολυδραστηριότητα

Η τάση προς την πολυδραστηριότητα η οποία παρατηρείται τα τελευταία χρόνια στο εσωτερικό των χωρικών συστημάτων των μικρών πόλεων, συνδέεται με τις μεγαλύτερες δυνατότητες νέων θέσεων απασχόλησης οι οποίες προέρχονται από την ανάπτυξη της αγρο-βιομηχανίας, της βιοτεχνίας, των διαφόρων υπηρεσιών και προπαντός του εμπορίου στην κωμόπολη αλλά και σε οικισμούς που βρίσκονται εντός μιας ζώνης 10-15 χλμ γύρω από αυτή. Ωστόσο, η πολυδραστηριότητα ως κίνηση ενισχύεται από τη μη κινητικότητα των έγγειων σχέσεων αλλά και από την αδυναμία της αύξησης σε τοπικό επίπεδο της προστιθέμενης αξίας των παραγωγών του πρωτογενή τομέα. Επομένως είναι φανερό ότι για την αγροτική οικογένεια, ο στόχος της επέκτασης της επιχείρησής της προς την κατεύθυνση μη γεωργικών δραστηριοτήτων που αναπτύσσονται ως επί το πλείστον στη γειτονική κωμόπολη, εμφανίζεται πολύ πιο ρεαλιστικός και με λιγότερο κόστος.

Αυτό το φαινόμενο της πολυδραστηριότητας φανερώνει ότι η δυναμική ενός αυξανόμενου τμήματος των αγροτικών οικογενειακών εκμεταλλεύσεων τείνει να μετατοπιστεί εκτός γεωργίας γεγονός που εκφράζεται και από τον προσανατολισμό των οικογενειακών επενδύσεων ιδιαίτερα προς το εμπόριο.

Η κατανομή μικρών επιχειρήσεων ενσωματωμένων στις πολυδραστήριες εκμεταλλεύσεις δείχνει ότι σπάνια επιλέγεται από αυτές ως έδρα της νέας επιχείρησης, οικισμός εκτός της κωμόπολης. Όταν αυτό συμβαίνει συνδέεται με το γεγονός της αξιοποίησης εκ μέρους της νέας επιχείρησης, της κεντρικής θέσης του οικισμού ως προς ένα αριθμό απομακρυσμένων από την κωμόπολη, μικρών οικισμών της επαρχίας αλλά και της γειτνιάσής της μ' ένα σημαντικό οδικό άξονα.

Πράγματι φαίνεται ότι ορισμένες δραστηριότητες απασχόλησης των κατοίκων των αγροτικών οικισμών, οι οποίες αναπτύσσονται εκτός γεωργίας, τείνουν να ορίσουν την έδρα τους σ' ένα άλλο οικισμό ή στον οικισμό διαμονής τους. Αν συνδύασουμε αυτή την πληροφορία με τον τύπο απασχόλησης που αντιστοιχεί σ' αυτή την κατηγορία θα παρατηρήσουμε ότι δεν αφορά μόνο θέσεις εργασίας

στην αγρο-βιομηχανία αλλά και ελεύθερα επαγγέλματα. Αυτό σημαίνει ότι δειλά-δειλά ορισμένοι επαγγελματίες επιλέγουν ως έδρα οικισμούς που βρίσκονται εκτός της ακτίνας των 10-15χλμ. Με κέντρο την κωμόπολη, απευθυνόμενοι στην πελατεία ταυτόχρονα της κωμόπολης αλλά και των γειτονικών οικισμών (Γούσιος, 2000).

1.2.4 Η επιρροή της μικρής πόλης στην ενδοχώρα της και η αυξημένη κινητικότητα

Κατά τα τελευταία χρόνια, οι μικρές πόλεις της ελληνικής υπαίθρου αναγορεύονται σε σημαντικά κέντρα τόσο ως προς την απασχόληση και την προσφορά νέων θέσεων εργασίας μέσω της ανάπτυξης των εμπορικών παρά των παραγωγικών δραστηριοτήτων, όσο και ως τόπος κατοικίας για τον πληθυσμό της ενδοχώρας τους.

Το φαινόμενο αυτό είναι αξιοπρόσεκτο, οδηγεί σε νέες χωρικές και δημογραφικές αλλαγές, και προϋποθέτει για τον σχεδιασμό και την εφαρμογή πολιτικών οργάνωσης των χωρικών και κοινωνικών υποδομών, τη διερεύνησή του. Ο ενισχυμένος οικονομικός, κοινωνικός και πολιτιστικός ρόλος των κωμοπόλεων, ως προς τα χωρικά συστήματα που πολώνουν, συνδέεται επομένως με την καθιέρωσή τους ως κέντρα εξυπηρέτησης ως κέντρα εξυπηρέτησης αλλά και ως πεδίο επένδυσης ή απασχόλησης και κατοίκησης του αγροτικού πληθυσμού της επαρχίας. Ωστόσο, ένα σημαντικό μέρος αυτής της προόδου οφείλεται στη δομή και λειτουργία του τοπικού γεωργικού συστήματος παραγωγής και στις ευέλικτες σχέσεις που επιτρέπει να αναπτυχθούν μεταξύ τοπικής αγροτικής κοινωνίας και οικονομίας, του τόπου απασχόλησης και κατοικίας, της γεωργικής δραστηριότητας και της πολυαπασχόλησης (Γούσιος, 1999).

Η παραπάνω αναγόρευση των μικρών πόλεων επιτείνει την μεγάλη κινητικότητα του πληθυσμού του χωρικού συστήματος της μικρής πόλης. Οι μικρές χρονοαποστάσεις που απαιτούνται για τη σύνδεση μεταξύ των στοιχείων του συστήματος, διευκολύνουν αυτή ακριβώς την κινητικότητα. Δεν είναι αυτές όμως οι γενεσιουργές αιτίες.

Μπορεί οι χρονοαποστάσεις να είναι εκείνες που επιτρέπουν την αυξημένη κινητικότητα, αλλά η ανεξαρτητοποίηση πλέον στο χωρικό σύστημα της μικρής πόλης της κατοίκησης από την εργασία και τις εξυπηρετήσεις, είναι εκείνη που δημιουργούν τις εξαρτήσεις αλλά και τους δεσμούς της μικρής πόλης με την ενδοχώρα της. Οι μετακινήσεις συνεπώς, αναμφισβήτητα, στην πλειονότητά τους, αφορούν συνδέσεις της μικρής πόλης με την ενδοχώρα της στο εσωτερικό του χωρικού της συστήματος.

Η υπερ-συγκέντρωση των υπηρεσιών και των λειτουργιών στη μικρή πόλη επηρεάζει άμεσα την επιλογή τόπων εγκατάστασης ή/και απασχόλησης του πληθυσμού αλλά και των νέων δραστηριοτήτων στο πλαίσιο της γενικότερης αναδίπλωσης των τοπικών κοινωνιών στο εσωτερικό των χωρικών συστημάτων μικρής πόλης. (Γούσιος, 1999) Παρουσιάζεται έτσι, η διαδικασία της αύξησης της κινητικότητας και της αλλαγής της συμπεριφοράς ως προς την παραδοσιακή ταύτιση του τόπου κατοικίας και τόπου απασχόλησης (Γούσιος, 1999).

Έτσι παρατηρούμε, να ανεξαρτητοποιείται ο τόπος της κατοικίας με την εργασία και τις εξυπηρετήσεις και να αρχίζουν να παρουσιάζονται στο χώρο περιπτώσεις που συνδέει η αυξημένη κινητικότητα. Σε ένα σχήμα δύο σημείων του χώρου Α και Β, παρουσιάζονται συνήθως οι ακόλουθες επιλεγόμενες από το μετακινούμενο λειτουργίες σε αυτά, όπως παρουσιάζονται στον παρακάτω πίνακα ανά ζεύγη σημείων.

Πίνακας 1.1
Σύνθετες περιπτώσεις κατανομής των λειτουργιών

Σημείο Α	Σημείο Β
Κατοικία και Εργασία	Εξυπηρετήσεις
Κατοικία και Εξυπηρετήσεις	Εργασία
Κατοικία	Εργασία και Εξυπηρετήσεις

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Σε ένα χωρικό σχήμα όπου το σημείο κατοικίας, η απασχόληση, και οι εξυπηρετήσεις δεν συμπίπτουν, τα σημεία αυτά επιλέγονται από τον μετακινούμενο ή είναι τέτοια, έτσι ώστε με βάση τις μετακινήσεις να τείνουν να βρίσκονται σε τέτοια θέση και να έχουν τη δομή εκείνη, μεταξύ των οποίων ισχύει μια σχέση που τείνει να είναι κεντροβαρική. Σχηματικά, η σχέση αυτή φαίνεται παρακάτω όπου περιγράφεται στην περιοχή εντός του κόκκινου κύκλου.

Σχήμα 1.1

Η σχέση της κατοικίας, της απασχόλησης και των εξυπηρετήσεων

Πηγή: Ίδια επεξεργασία

Η εξέλιξη των μέσων μεταφοράς και των τηλεπικοινωνιών στηρίζουν την άποψη ότι στο μέλλον, τα τρία σημεία της κατοικίας, της εργασίας και των εξυπηρετήσεων, στο παραπάνω σχήμα είναι δυνατό να απομακρύνονται μεταξύ τους, διατηρώντας την ίδια δομή μεταξύ τους, λόγω της καλύτερευσης των μεταφορικών συνθηκών όπου είναι δυνατό να συντελεστούν και τελικά από τη μείωση των χρονοαποστάσεων μεταξύ αυτών.

Πράγματι, τις δύο τελευταίες δεκαετίες, η μείωση που χαρακτηρίζει τον μόνιμο πληθυσμό των χωριών, συνδέεται με μια έντονη μετακίνηση ιδιαίτερα των νέων ζευγαριών προς τα γειτονικά αγροτικά κέντρα. Ο στόχος και ο τόπος προορισμού αυτής της μετακίνησης προσδιορίζονται από την προσπάθειά τους να χωροθετήσουν σε εφικτές χρονο-αποστάσεις και σε χώρους λειτουργικούς και

αποδοτικούς, ταυτόχρονα, την απασχόλησή τους και την κατοικία τους σε σχέση με τις υφιστάμενες εξυπηρετήσεις.

Επιπρόσθετα, σημείο τομής για την κοινωνική εξέλιξη και συνοχή του χωριού με το αγροτικό κέντρο – κωμόπολη, είναι το γεγονός της υποκατάστασης του κέντρου – πλατείας, θεωρούμενο ως συμβολικός χώρος αλληλεγγύης και συνοχής, αλλά και πραγματικός χώρος διαβούλευσης, κοινωνικότητας και ψυχαγωγίας, από το κέντρο και την αγορά της κωμόπολης. (Γούσιος, 1999)
Παρουσιάζεται δηλαδή, η μικρή πόλη, ως ανώτερη κοινωνικά και πολιτιστικά του χωριού, όχι μόνο λόγω μεγέθους αλλά στο πλαίσιο των σχέσεων που αυτή συνάπτει μέσα στο χωρικό της σύστημα αποδιοργανώνοντας τις οικιστικές συγκεντρώσεις κατώτερου επιπέδου στον τομέα αυτό.

Αυτή η σχετικά πρόσφατη αλλαγή βιώνεται ως τραυματική για το χωριό, αποδιοργανώνει, προσωρινά, την κοινωνική, πολιτιστική αλλά και οικονομική ζωή χωρίς να συνοδεύεται ακόμη προς το παρόν από νέες κοινωνικές και θεσμικές μορφές ενσωμάτωσης αυτών των νέων σχέσεων που αναπτύσσονται με το γειτονικό μικρό αγροτικό κέντρο – κωμόπολη. (Γούσιος, 1999)

1.3 Ο θεσμικός ρόλος της μικρής πόλης

Μπορεί να υποστηριχθεί ότι ένα βασικό στοιχείο της ιδιομορφίας του ελληνικού χώρου και σημαντικός μοχλός για την ανάπτυξή του αποτελούν τα μικρά αγροτικά κέντρα, γεγονός που θα πρέπει να ληφθεί σοβαρά υπόψη κατά το σχεδιασμό της οργάνωσης του χώρου και των πολιτικών για τον αγροτικό χώρο.

Πράγματι, το χωρικό σύστημα της μικρής πόλης, όταν είναι ταυτόσημο με την θεσμική οργάνωση του χώρου, δίνει στην πρωτεύουσα – μικρή πόλη – του Καποδιστριακού Δήμου, τη δυνατότητα για πετυχημένο σχεδιασμό και οργάνωση του χώρου του. Επειδή η ίδια η ανάπτυξη του αγροτικού χώρου της «ανοιχτής πόλης» περνά μέσα και από το κέντρο το οποίο την οργανώνει, η σημασία που αποκτά η πρωτεύουσα του Δήμου είναι βαρύνουσα. Οι πολιτικές για τον αγροτικό χώρο έχουν ως επίκεντρο την μικρή πόλη – πρωτεύουσα – του Καποδιστριακού Δήμου, η οποία αντλεί τον δυναμισμό της ενδογενώς, βρίσκουν πεδίο εφαρμογής σε ολόκληρη την εδαφική επικράτεια της που η ίδια πολώνει, χωρίς να επιβάλλεται στον πολωμένο της χώρο.

Πολλές από τις μικρές πόλεις, όμως, ασκούν επιρροή και πολώνουν χώρο πέρα από τα στενά διοικητικά όρια ενός Καποδιστριακού τους Δήμου. Ο χώρος αυτός αναφέρεται συχνά στην περιφέρεια που ορίζουν οι επαρχίες.

Παρόλη τη σημαντική οικονομική, κοινωνική και πολιτισμική θέση της μικρής πόλης στην ενδοχώρα της, η μη λειτουργία της επαρχίας ως διοικητική ενότητα για έναν αιώνα περίπου αφείρεσε από την μικρή πόλη τη δυνατότητα άσκησης ενός σημαντικού θεσμικού και διοικητικού ρόλου για την οργάνωση και τη συνοχή της πραγματικής ενδοχώρας της αλλά και τη και για τη λειτουργία της νομαρχιακής διοίκησης. Η μη άσκηση αυτού του θεσμικού και διοικητικού ρόλου επηρέασε αρνητικά την πρόοδο και τη λειτουργία της τοπικής δημοκρατίας, των συμμετοχικών διαδικασιών της τοπικής κοινωνίας και της οριζόντιας συνεργασίας. (*Prevelakis, 1994*)

Αυτή η μη ενίσχυση του θεσμικού ρόλου των μικρών πόλεων ως προς την ενδοχώρα της, σήμαινε στην ουσία την πολιτικο – διοικητική περιθωριοποίηση

των χωρικών συστημάτων αυτού του επιπέδου τα όρια των οποίων συχνά ταυτίζονται με τα όρια του ανενεργού διοικητικού θεσμού της επαρχίας. Αυτή η παράδοξη και μη ολοκληρωμένη σχέση της μικρής πόλης και του χωρικού συστήματος, με τις υπερκείμενες πολιτικο – διοικητικές ενότητες, σε συνδυασμό με τις ανεπάρκειες που εντοπίζονται στο επίπεδο των ενδιάμεσων σωμάτων τους, ως μηχανισμών σύνδεσης με τα μεσαία αστικά – αγροτικά κέντρα (πρωτεύουσες νομών), μετέτρεψαν σε κυρίαρχο το ρόλο των τελευταίων στον τομέα της χωροταξίας. (Γούσιος, 1999)

1.4 Η εξέλιξη των μικρών πόλεων σε εθνικό επίπεδο

Τα αγροτικά κέντρα – μικρές πόλεις – της τάξης των 4.000 έως 10.000 κατοίκων, οι οποίες βρίσκονται σε ευρύτερες περιοχές όπου το σχετικά μεσαίο μέγεθος αστικού κέντρου, ο αγροτικός τους χαρακτήρας, και η ευρύτητα μιας αναπτυγμένης γεωργικά ενδοχώρας, εξασφάλισαν σε αυτές μια σχετική αυτονομία και ρόλο συμπληρωματικό. Αυτές οι κωμοπόλεις παρατηρείται στην Ελλάδα τις δύο τελευταίες δεκαετίες, να έχουν μια ανάπτυξη και αύξηση του πληθυσμού τους, η οποία αύξηση φαίνεται να ακολουθεί με κάποια υστέρηση εκείνη των μεσαίων πόλεων (Πετράκος – Μαρδάκης, 1996).

Ως εκ τούτου, οι κωμοπόλεις και μικρές πόλεις έχουν μια δημογραφική δυναμική η οποία δυναμική μεταφράζεται σε πολλές δυναμικές τομεακές συνιστώσες όσον αφορά τη λειτουργία τους και τη σχέση τους με την ενδοχώρα την οποία πολώνουν. Η δημογραφική ανάταση των μικρών πόλεων αντικατοπτρίζει μεταβαλλόμενες δυναμικές και σχέσεις που αναπτύσσονται στον αγροτικό χώρο οι οποίες είναι άξιες προς διερεύνηση για την επίτευξη της συνοχής του χώρου αυτού.

1.5 Επιλογή του χωρικού συστήματος Δήμου Παλαμά

Σκοπός της παρούσης εργασίας κατά την επιλογή του πεδίου μελέτης και έρευνας είναι η κατά το δυνατόν καταλληλότερη επιλογή που πληροί, σύμφωνα με το θεωρητικό υπόβαθρο, ορισμένα κριτήρια. Ο Καποδιστριακός Δήμος Παλαμά, είναι πράγματι πεδίο πρόσφορης μελέτης, έχοντας χαρακτηριστικά που συνάδουν με τον χαρακτηρισμό του ως χωρικό σύστημα.

Η επιλογή της χωρικής ενότητας που περικλείεται από τα διοικητικά όρια του Δήμου Παλαμά, σαν περιοχή μελέτης, έχει σαν αποτέλεσμα την ταύτιση της σε πολύ μεγάλο βαθμό με το χωρικό σύστημα της μικρής πόλης του Παλαμά. Η περιοχή που πολώνει ο Παλαμάς σαν μικρό αστικό κέντρο είναι σχεδόν ταυτόσημη με τα διοικητικά όρια του Καποδιστριακού Δήμου. Το κριτήριο αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό διότι επιτρέπει την προνομιακή διερεύνηση του πεδίου επιτρέποντας την εφαρμογή πολιτικών και τον σχεδιασμό για την περιοχή, ακόμα και μέσα από το ισχύον διοικητικό πλαίσιο, αναφερόμενος στο χωρικό σύστημα που πολώνει ο Παλαμάς.

Η ταύτιση σε πολύ μεγάλο βαθμό των διοικητικών ορίων του Δήμου με το χωρικό σύστημα του Παλαμά είναι αποτέλεσμα της σχετικής αυτονομίας της μικρής πόλης του Παλαμά από κέντρα ανώτερου επιπέδου. Πράγματι η μεγάλη απόσταση από το μεσαίο αστικό κέντρο της Καρδίτσας δίνει στην μικρή πόλη του Παλαμά, ζωτικό αγροτικό χώρο για να πολώσει και να οργανώσει. Η επιλογή επομένως του Καποδιστριακού Δήμου Παλαμά, και κατά συνέπεια και το χωρικό του σύστημα, είναι απαλλαγμένο από την επιρροή άλλων αστικών κέντρων που θα αλλοίωναν το χαρακτήρα, τις λειτουργίες, και την οργάνωση της περιοχής μελέτης.

Επιπρόσθετα, η έδρα του Δήμου Παλαμά, συγκαταλέγεται μεταξύ των μικρών πόλεων που αναπτύχθηκαν δυναμικά τα τελευταία χρόνια. Η δυναμική αυτή, της μικρής πόλης του Παλαμά, αντλείται από την ενδοχώρα την οποία πολώνει, αποτελώντας την κινητήρια δύναμη για την ανάπτυξη. Επειδή το χωρικό σύστημα της μικρής πόλης, συνιστά το πραγματικό πεδίο αναζήτησης μιας ποιο αποτελεσματικής οργάνωσης και διαχείρισης του υπαίθρου χώρου και της

άσκησης πολιτικών (Γούσιος, 1999), η ενδογενής δυναμική του χωρικού συστήματος του Παλαμά, αποτελεί ένδειξη των ποικίλων σχέσεων που έχει αναπτύξει ο Παλαμάς με την ενδοχώρα του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 – Χωρικό σύστημα Δήμου Παλαμά

2.1 Γεωγραφικά και φυσικά στοιχεία

Ο Δήμος Παλαμά, βρίσκεται στο Βόρειο-ανατολικό τμήμα του Νομού Καρδίτσας. Συνορεύει βόρεια, με το Νομό Τρικάλων, και σε μεγάλο μέρος οριοθετείται και από τον Τίτανο Όρος, ανατολικά με το Δήμο Φύλλου, δυτικά με το Δήμο Σελλάνων και το Δήμο Κάμπου, και νότια με τον Δήμο Άρνης. Η συνολική έκταση του Δήμου ανέρχεται σε 154.077 στρέμματα.

Η εδαφική περιφέρεια του Δήμου Παλαμά είναι στο σύνολό της πεδινή, εκτός από ένα μικρό τμήμα στις περιοχές του Βλοχού, του Αγίου Δημητρίου, και της Μεταμόρφωσης. Συγκεκριμένα, υπάρχουν στη περιοχή του Βλοχού οι λόφοι Αστέριο (313 μ.) και Μακρυβούνι (350 μ.), στην περιοχή της κοινότητας του Αγίου Δημητρίου ο λόφος Λυκόρεμα (430μ.) και στην κοινότητα Μεταμόρφωσης το Κάστρο (329 μ.). Όλη η επικράτεια του Δήμου χαρακτηρίζεται ως πεδινή εκτός από το Δ.Δ. του Αγίου Δημητρίου που είναι καταταγμένο στις ημιορεινές – μειονεκτικές περιοχές και δικαιούται των αντίστοιχων κινήτρων του κανονισμού της Ε.Ε. 950/97. Το μέσο υψόμετρο του Καποδιστριακού Δήμου είναι 113 μέτρα.

Το υδρογραφικό δίκτυο της περιοχής χαρακτηρίζεται ως αρκετά πλούσιο. Την περιοχή διασχίζουν τα ποτάμια Ονόχωνος, Καλέντζης, Ενιπέας και Φαρσαλίτης καθώς ακόμα και πολλοί χείμαρροι. Όλοι οι ποταμοί που διασχίζουν τον Δήμο Παλαμά καταλήγουν στο Πηνειό ποταμό που είναι ο αποδέκτης όλων των ποταμών και χειμάρρων που πηγάζουν από την ορεινή Θεσσαλία.

Σε κοντινή απόσταση από το χωριό της Μεταμόρφωσης βρίσκεται ένας υδροβιότοπος. Το έλος της Μεταμόρφωσης, ή Κουρτίκιον έλος όπως είναι γνωστό από παλαιότερα χρόνια, έχει έκταση περίπου 1.500 στρεμμάτων. Η δημιουργία του έλους οφείλεται κατά κύριο λόγο στα νερά (βρύσες - πηγές) που αναβλύζουν από τα περισσότερα σημεία του Τιτάνιου βουνού το οποίο υψώνεται στα δυτικά του έλους.

2.2 Η θέση στην περιφέρεια

Η περιοχή μελέτης εντάσσεται στην ευρύτερη περιοχή του κάμπου της Θεσσαλίας, έχοντας χαρακτηριστικά που είναι ιδίωμα του μεγαλύτερου σε έκταση μέρους της Περιφέρειας. Η κατάσταση αυτή είναι βαρύνουσα σημασίας διότι αποτελεί μέρος μιας ευρύτερης ομοιογενούς περιοχής αποτελώντας αναπόσπαστο τμήμα της έχοντας δεσμούς και εξαρτήσεις ισχυρούς με τον περιβάλλοντα χώρο.

Ακόμα, οι σχέσεις και ο ρόλος του χωρικού συστήματος του Δήμου Παλαμά, με τον περιβάλλοντα χώρο, σε ένα πεδίο εξαιρετικά ομοιογενές, αναδεικνύεται σε πρωτεύουσα σημασίας για τα χαρακτηριστικά που έχει το χωρικό αυτό σύστημα.

Στον κάμπο της Θεσσαλίας, η κωμόπολη του Παλαμά, συγκαταλέγεται μέσα στα 11 Δημοτικά Διαμερίσματα του κάμπου της Θεσσαλίας με την μεγαλύτερη πληθυσμιακή συγκέντρωση, εξαιρουμένων των μεγάλων και μεσαίων αστικών κέντρων. Αν από αυτά τα Δημοτικά Διαμερίσματα αφαιρεθούν πέντε τα οποία βρίσκονται περιστασιακά μεγάλων και μεσαίων πόλεων της Θεσσαλίας, γίνεται αντιληπτό ότι ο Παλαμάς βρίσκεται σε θέση τέτοια από πλευράς σημασίας που τον θέτει άμεσα σε ρόλο ιδιαίτερης βαρύτητας για την οργάνωση του χώρου. Στον παρακάτω πίνακα εμφανίζεται η θέση του Παλαμά στο σύστημα των Δημοτικών Διαμερισμάτων του Κάμπου της Θεσσαλίας με τα υψηλότερα πληθυσμιακά μεγέθη.

Πίνακας 2.1

Δημοτικά Διαμερίσματα με τα υψηλότερα πληθυσμιακά μεγέθη στον κάμπο

Δ.Δ.	Αριθμός κατοίκων 2001
Φάρσαλα	9.870
Σοφάδες	6.106
Γιάννουλη (Π)	5.997
Παλαμάς	5.807
Φαλάνη(Π)	4.025
Βελεστίνο	3.659
Νίκαια(Π)	3.149
Φαρκαδόνα	2.387
Καρδιτσομάγουλα(Π)	2.259
Μεγάλα Καλύβια(Π)	2.151
Μαυρομάτι	2.020
Σύνολο	47.430

Πηγή: απογραφή πληθυσμού 2001, ΕΣΥΕ, επεξεργασία ομάδα μελέτης, Εργαστήριο Αγροτικού Χώρου

2.3 Διοικητικές μονάδες

Ο Καποδιστριακός Δήμος Παλαμά, έχει προκύψει από τη συνένωση 7 πρώην κοινοτήτων και ενός πρώην Δήμου καθώς και ενός οικισμού. Οι οικιστικές συγκεντρώσεις του νέου Δήμου είναι ο Παλαμάς, ο Άγιος Δημήτριος, ο Βλοχός, οι Γοργοβίτες, τα Καλυβάκια, ο Κοσκινάς και η Ψαθοχώρα, το Μάρκο, και η Μεταμόρφωση.

Έδρα του νέου Καποδιστριακού Δήμου είναι ο Παλαμάς. Επιπλέον του Δημοτικού Διαμερίσματος του Παλαμά, ο Δήμος έχει επτά Δημοτικά Διαμερίσματα. Αναλυτικά όλα τα Δ.Δ. του Δήμου παρουσιάζονται παρακάτω:

1. Δ.Δ. Παλαμά, με έδρα τον Παλαμά.
2. Δ.Δ. Καλυβακίων, με έδρα τα Καλυβάκια
3. Δ.Δ. Αγίου Δημητρίου, με έδρα τον Άγιο Δημήτριο.
4. Δ.Δ. Βλοχού, με έδρα το Βλοχό.
5. Δ.Δ. Γοργοβιτών, με έδρα τους Γοργοβίτες.
6. Δ.Δ. Κοσκινά με έδρα τον Κοσκινά, που περιλαμβάνει και τον οικισμό της Ψαθοχώρας.
7. Δ.Δ. Μάρκου, με έδρα το Μάρκο.
8. Δ.Δ. Μεταμορφώσεως, με έδρα τη Μεταμόρφωση.

2.4 Δημογραφική εξέλιξη

Από το 1981 έως το 2001 στον Κάμπο της Θεσσαλίας μπορεί η πληθυσμιακή εξέλιξη να μην παρουσιάζει έντονη διακύμανση αλλά η εικόνα αυτή είναι διαφορετική στην περίπτωση του Παλαμά. Δημογραφικά παρουσιάζεται μια δυναμική η οποία ενισχύεται ακόμη περισσότερο αν λάβουμε υπόψη το γεγονός ότι πολλοί από τους κατοίκους εξακολουθούν να έχουν δεσμούς με τον τόπο καταγωγή τους και να απογράφονται στις ιδιαίτερες πατρίδες τους. Συνεπώς, η δημογραφική κατάσταση πρέπει να ειπωθεί στο σύνολο του Καποδιστριακού Δήμου Παλαμά. Η δημογραφική εξέλιξη του πληθυσμού του Δήμου Παλαμά φαίνεται στον παρακάτω πίνακα.

Πίνακας 2.2
Δημογραφική εξέλιξη

Οικισμός	1951	1961	1971	1981	1991
ΠΑΛΑΜΑΣ	5378	5840	5318	5448	6010
ΑΓ. ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	340	360	237	175	221
ΒΛΟΧΟΣ	938	977	853	699	732
ΓΟΡΓΟΒΙΤΕΣ	637	706	541	556	609
ΚΑΛΥΒΑΚΙΑ	434	453	346	271	234
ΚΟΣΚΙΝΑΣ	1241	1237	1111	983	889
ΜΑΡΚΟ	812	919	784	764	754
ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΗ	600	770	662	566	561
ΣΥΝΟΛΟ	10380	11262	9852	9462	10010

Πηγή: Πρόγραμμα, «Ιωάννης Καποδιστριας» - Αναπτυξιακή Προοπτική του Δήμου Παλαμά

Πράγματι, παρουσιάζεται πληθυσμιακή αύξηση στην κομόπολη του Παλαμά από το 1981 έως το 1991. Από την πληθυσμιακή αυτή παρουσίαση αποκρύπτεται το φαινόμενο ενός τμήματος του πληθυσμού των μικρότερων χωριών να συγκεντρώνεται και να διαβίει στο αγροτικό κέντρο του Παλαμά χωρίς να αποκλείεται η περίπτωση μετακίνησης μέρος του πληθυσμού στα μεσαία και μεγάλα αστικά κέντρα.

Σύμφωνα με την κατηγοριοποίηση του μεγέθους των οικισμών που έχει ορίσει το Εργαστήριο Αγροτικού Χώρου, με βάση την οικιστική δομή του ελληνικού υπαίθρου χώρου, στα δύο άκρα της, τίθενται οι οικισμοί που από την μια πλευρά, οι πιο δυναμικοί, εξασφαλίζουν ένα αξιόλογο φάσμα εξυπηρητήσεων

και προπαντός διαθέτουν την ικανότητα να προσελκύουν για εγκατάσταση τις αγροτικές οικογένειες των οικισμών της ζώνης επιρροής τους. Από την άλλη οι πιο μειονεκτικοί, έχουν ελάχιστο και γηρασμένο πληθυσμό σε βαθμό που δύσκολα πλέον εξασφαλίζεται ένα ελάχιστο κοινωνικής ζωής και καθημερινών εξυπηρετήσεων.

Στους δυναμικούς οικισμούς του παραπάνω ορισμού κατηγοριοποίησης συγκαταλέγεται και η κωμόπολη του Παλαμά, αφού ορίζονται ως δυναμικοί οι οικισμοί με κατώτερο όριο μέχρι 4000 κατοίκους. Το προαναφερθέν όριο είναι το όριο εκείνο κάτω από το οποίο, ο οικισμός δεν επιλέγεται συνήθως, από τις αγροτικές οικογένειες των γύρω οικισμών ως τόπος εγκατάστασής τους.

2.5 Οδικό Δίκτυο

Το συνολικό μήκος του κύριου οδικού δικτύου του Ο.Τ.Α. του Παλαμά είναι 40 χλμ. Από αυτά τα 40 χλμ, τα 36 χλμ είναι επαρχιακοί οδοί και τα υπόλοιπα 4 χλμ είναι κοινοτικοί οδοί. 36 από τα χιλιόμετρα του κύριου οδικού δικτύου είναι ασφαλτοστρωμένα ενώ χρειάζονται και επισκευή. Το συνολικό μήκος του δευτερεύοντος οδικού δικτύου του Ο.Τ.Α. είναι 6 χλμ ενώ το συνολικό μήκος των αγροτικών οδών είναι 596 χλμ.

Ο οικισμός του Αγίου Δημητρίου και κατά συνέπεια και το αντίστοιχο δημοτικό διαμέρισμα, συνδέεται με την έδρα του Δήμου με οδό 12 χλμ με ασφάλτο. Η χρονοαπόσταση από τον Άγιο Δημήτριο έως τον Παλαμά είναι 15 λεπτά. Το δημοτικό διαμέρισμα του Βλοχού, συνδέεται με την έδρα του Δήμου με 7 χλμ ασφάλτου και η αντίστοιχη χρονοαπόσταση είναι 10 λεπτά. Το δημοτικό διαμέρισμα των Γοργοβιτών συνδέεται οδικά με την έδρα του Δήμου με 11 χλμ ασφάλτου και η αντίστοιχη χρονοαπόσταση είναι 10 λεπτά. Το δημοτικό διαμέρισμα του Κοσκινά συνδέεται με την έδρα του Δήμου τον Παλαμά, με 8 χλμ ασφάλτου και η χρονοαπόσταση είναι 5 λεπτά. Αντίστοιχα, το δημοτικό διαμέρισμα του Μάρκου συνδέεται με την έδρα του Δήμου με 6 χλμ ασφάλτου και η χρονοαπόσταση είναι 5 λεπτά. Συνακόλουθα και το δημοτικό διαμέρισμα της Μεταμόρφωσης συνδέεται με την έδρα του Δήμου με 5 χλμ ασφάλτου με τον Παλαμά και η χρονοαπόσταση είναι 5 λεπτά. Τα προαναφερθέντα, παρουσιάζονται στον παρακάτω πίνακα [Αριθμός πίνακα].

Πίνακας 2.3

Αποστάσεις Δημοτικών Διαμερισμάτων από την έδρα του Δήμου

Δημοτικό Διαμέρισμα	Απόσταση	Χρονοαπόσταση
Άγιος Δημήτριος	12 χλμ	15 λεπτά
Βλοχός	7 χλμ	10 λεπτά
Γοργοβίτες	11 χλμ	10 λεπτά
Κοσκινά	8 χλμ	5 λεπτά
Μάρκο	6 χλμ	5 λεπτά
Μεταμόρφωση	5 χλμ	5 λεπτά

Πηγή: Πρόγραμμα, «Ιωάννης Καποδίστριας» - Αναπτυξιακή Προοπτική του Δήμου Παλαμά

Από την ανάλυση του πίνακα προκύπτει ότι η μέση χρονοαπόσταση διάμεσο του οδικού δικτύου που δαπανά κάποιος για να μεταβεί από κάποιο δημοτικό διαμέρισμα στην έδρα του Δήμου, τον Παλαμά, ανέρχεται σε 8 λεπτά. Ο χρόνος αυτός είναι αποδεκτός μεν, θα μπορούσε όμως δε να είναι μικρότερος διότι το σύνολο των οδικών συνδέσεων βρίσκονται σε κακή κατάσταση και χρειάζονται εκτεταμένες εργασίες αποκατάστασης. (Πρόγραμμα, «Ιωάννης Καποδίστριας» - Αναπτυξιακή Προοπτική του Δήμου Παλαμά)

2.6 Κοινωνικές υποδομές

2.6.1 Εκπαίδευση

Στην έδρα του Δήμου Παλαμά λειτουργούν 3 Νηπιαγωγεία με 105 μαθητές και 6 διδάσκοντες. Επίσης λειτουργούν 3 εξατάξια Δημοτικά Σχολεία με 332 μαθητές και 30 διδάσκοντες, δύο Γυμνάσια με 260 μαθητές και 26 διδάσκοντες και δύο Λύκεια με 290 μαθητές και 29 διδάσκοντες.

Στα υπόλοιπα δημοτικά διαμερίσματα του Δήμου Παλαμά λειτουργούν μόνο Νηπιαγωγεία και Δημοτικά Σχολεία. Στο δημοτικό διαμέρισμα του Αγίου Δημητρίου λειτουργεί ένα Δημοτικό Σχολείο με 4 μαθητές και ένα διδάσκοντα ενώ είναι τριτάξιο. Στο Δημοτικό Διαμέρισμα του Βλοχού λειτουργεί 1 Νηπιαγωγείο με 8 μαθητές και ένα διδάσκοντα, και 1 Δημοτικό Σχολείο με 36 μαθητές και 3 διδάσκοντες ενώ το σχολείο είναι εξατάξιο. Στο Δημοτικό Διαμέρισμα των Γοργοβιτών λειτουργεί 1 Νηπιαγωγείο με 4 μαθητές και 1 διδάσκοντα, και ένα Δημοτικό Σχολείο με 25 μαθητές, 2 διδάσκοντες και το σχολείο είναι εξατάξιο. Στο Δημοτικό Διαμέρισμα του Κοσκινά λειτουργούν 2 Νηπιαγωγεία με 15 μαθητές και 2 διδάσκοντες. Επίσης, στο ίδιο Δημοτικό Διαμέρισμα, λειτουργούν και 2 Δημοτικά Σχολεία με 31 μαθητές και 4 διδάσκοντες, ενώ τα σχολεία είναι εξατάξια. Στο Δημοτικό Διαμέρισμα του Μάρκου, λειτουργούν 1 Νηπιαγωγείο με 6 μαθητές και 1 διδάσκοντα, και ένα Δημοτικό Σχολείο με 38 μαθητές και 3 διδάσκοντες και το σχολείο είναι εξατάξιο. Τέλος, στο Δημοτικό Διαμέρισμα της Μεταμορφώσεως, λειτουργεί 1 Νηπιαγωγείο με 6 μαθητές και 1 διδάσκοντα καθώς και 1 εξατάξιο Δημοτικό Σχολείο με 18 μαθητές και 2 διδάσκοντες. Συγκεντρωτικά η εκπαίδευση στο Δήμο Παλαμά παρουσιάζεται στους παρακάτω πίνακες ανά επίπεδο εκπαίδευσης. Επίσης, στο Δημοτικό Διαμέρισμα των Καλυβακίων δεν λειτουργεί το Δημοτικό Σχολείο. (Πρόγραμμα, «Ιωάννης Καποδίστριας» - Αναπτυξιακή Προοπτική του Δήμου Παλαμά)

Πίνακας 2.4
Νηπιαγωγεία

Δημοτικό Διαμέρισμα	Αριθμός Σχολικών Μονάδων	Σύνολο Μαθητών	Σύνολο Διδασκόντων
Παλαμάς	3 (τρία)	105	6 (έξι)
Άγιος Δημήτριος	-	-	-
Βλοχός	1 (ένα)	8	1 (ένας)
Γοργοβίτες	1 (ένα)	4	1 (ένας)
Κοσκινά	2 (δύο)	15	2 (δύο)
Μάρκο	1 (ένα)	6	1 (ένας)
Μεταμόρφωση	1 (ένα)	6	1 (ένας)

Πηγή: Πρόγραμμα, «Ιωάννης Καποδίστριας» - Αναπτυξιακή Προοπτική του Δήμου Παλαμά

Πίνακας 2.5
Δημοτικά Σχολεία

Δημοτικό Διαμέρισμα	Αριθμός Σχολικών Μονάδων	Σύνολο Μαθητών	Σύνολο Διδασκόντων
Παλαμάς	3 (τρία)	332	30 (τριάντα)
Άγιος Δημήτριος	1 (ένα)	4	1 (ένας)
Βλοχός	1 (ένα)	36	3 (τρεις)
Γοργοβίτες	1 (ένα)	25	2 (δύο)
Κοσκινά	2 (δύο)	31	4 (τέσσερις)
Μάρκο	1 (ένα)	38	3 (τρεις)
Μεταμόρφωση	1 (ένα)	18	2 (δύο)

Πηγή: Πρόγραμμα, «Ιωάννης Καποδίστριας» - Αναπτυξιακή Προοπτική του Δήμου Παλαμά

Πίνακας 2.6
Γυμνάσια

Δημοτικό Διαμέρισμα	Αριθμός Σχολικών Μονάδων	Σύνολο Μαθητών	Σύνολο Διδασκόντων
Παλαμάς	2 (δύο)	260	26
Άγιος Δημήτριος	-	-	-
Βλοχός	-	-	-
Γοργοβίτες	-	-	-
Κοσκινά	-	-	-
Μάρκο	-	-	-
Μεταμόρφωση	-	-	-

Πηγή: Πρόγραμμα, «Ιωάννης Καποδίστριας» - Αναπτυξιακή Προοπτική του Δήμου Παλαμά

Πίνακας 2.7
Λύκεια

Δημοτικό Διαμέρισμα	Αριθμός Σχολικών Μονάδων	Σύνολο Μαθητών	Σύνολο Διδασκόντων
Παλαμάς	2 (δύο)	290	29
Άγιος Δημήτριος	-	-	-
Βλοχός	-	-	-
Γοργοβίτες	-	-	-
Κοσκινά	-	-	-
Μάρκο	-	-	-
Μεταμόρφωση	-	-	-

Πηγή: Πρόγραμμα, «Ιωάννης Καποδίστριας» - Αναπτυξιακή Προοπτική του Δήμου Παλαμά

2.6.2 Υγεία – Πρόνοια

Στην έδρα του Δήμου Παλαμά υπάρχουν και λειτουργούν:

- 1 κέντρο Υγείας
- 1 κτηνιατρείο
- 1 παιδικός σταθμός
- 1 ΚΑΠΗ

Επίσης 2 Αγροτικά Ιατρεία λειτουργούν στην υπόλοιπη περιοχή του Δήμου Παλαμά. Ένα Αγροτικό Ιατρείο λειτουργεί στο Δημοτικό Διαμέρισμα του Αγίου Δημητρίου και ένα Αγροτικό Ιατρείο λειτουργεί στο Δημοτικό Διαμέρισμα του Μάρκου. (Πρόγραμμα, «Ιωάννης Καποδίστριας» - Αναπτυξιακή Προοπτική του Δήμου Παλαμά)

2.6.3 Πολιτισμός – Αθλητισμός

Στην έδρα του Δήμου Παλαμά υπάρχουν και λειτουργούν:

- Πνευματικό Κέντρο
- Βιβλιοθήκη
- Λαογραφικό Μουσείο
- Γήπεδο Ποδοσφαίρου
- Στίβος 400 μέτρων

- Κλειστό Γυμναστήριο
- Γήπεδο Τένις

Στα υπόλοιπα Δημοτικά Διαμερίσματα υπάρχουν από ένα Γήπεδο Ποδοσφαίρου εκτός από το Δημοτικό Διαμέρισμα του Κοσκινά που υπάρχουν και λειτουργούν δύο Γήπεδα Ποδοσφαίρου. Αναλυτικά, ανά δημοτικό διαμέρισμα, τα Γήπεδα Ποδοσφαίρου φαίνονται στον παρακάτω πίνακα. (Πρόγραμμα, «Ιωάννης Καποδίστριας» - Αναπτυξιακή Προοπτική του Δήμου Παλαμά)

Πίνακας 2.8
Γήπεδα Ποδοσφαίρου

Δημοτικό Διαμέρισμα	Αριθμός Γηπέδων
Παλαμάς	1 (ένα)
Άγιος Δημήτριος	1 (ένα)
Βλοχός	1 (ένα)
Γοργοβίτες	1 (ένα)
Κοσκινά	2 (δύο)
Μάρκο	1 (ένα)
Μεταμόρφωση	1 (ένα)

Πηγή: Πρόγραμμα, «Ιωάννης Καποδίστριας» - Αναπτυξιακή Προοπτική του Δήμου Παλαμά.

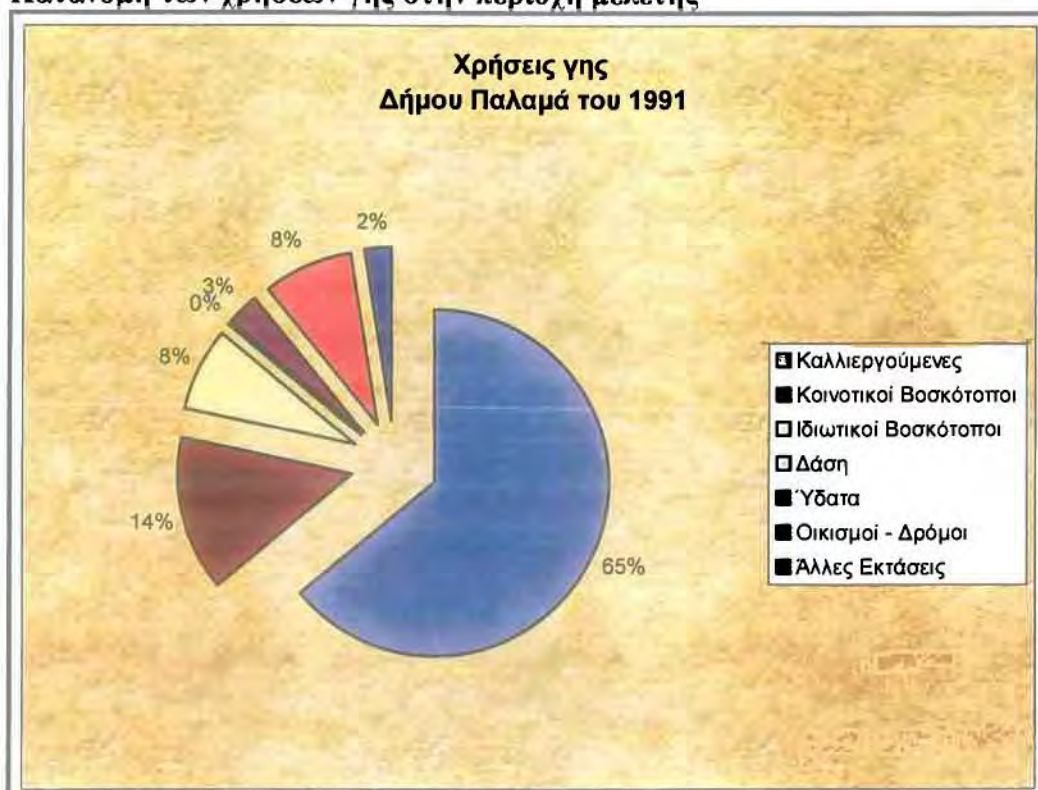
2.7 Χρήσεις γης

2.7.1 Το σύνολο του Καποδιστριακού Δήμου

Η κατανομή των χρήσεων γης του Καποδιστριακού Δήμου Παλαμά εμφανίζεται στο παρακάτω διάγραμμα. Πρόκειται για την απογραφή του 1991 και δεν αναμένεται να έχει σημαντικές αποκλείσεις από την σημερινή κατάσταση αν λάβουμε υπόψη τις μηδαμινές σχεδόν μεταβολές στα μεγέθη των χρήσεων γης που συντελέστηκαν από το 1981 έως το 1991.

Διάγραμμα 2.1

Κατανομή των χρήσεων γης στην περιοχή μελέτης

Πηγή: Πρόγραμμα, «Ιωάννης Καποδίστριας» - Αναπτυξιακή Προοπτική του Δήμου Παλαμά

Παρατηρούμε, ότι το μεγαλύτερο μέρος της έκτασης του Καποδιστριακού Δήμου Παλαμά το καταλαμβάνει η χρήση των καλλιεργειών – αγροναπαύσεων. Το 65% της έκτασης αποτελούν οι καλλιέργειες, ποσοστό πολύ σημαντικό, αφού προσδιορίζει την περιοχή, ως περιοχή αγροτικής οικονομίας. Σε αυτό συνάδει και το υψηλό ποσοστό των βοσκοτόπων που καταλαμβάνουν στην περιοχή. Το 22% της έκτασης του Καποδιστριακού Δήμου είναι βοσκότοποι. Συνολικά λοιπόν, 87% της έκτασης είναι αφιερωμένες στον πρωτογενή τομέα παραγωγής.

Επίσης, οι οικισμοί και οι δρόμοι αποτελούν το 8% της συνολικής έκτασης. Στο 3% ανέρχεται η έκταση που καταλαμβάνουν τα ύδατα, ποσοστό αρκετά σημαντικό που χαρακτηρίζει την περιοχή μελέτης ως πλούσια υδρογραφικά αφού σε απόλυτους αριθμούς 4.800 στρέμματα καλύπτονται από νερά. Απουσιάζουν από την περιοχή μελέτης δασικές εκτάσεις ενώ οι άλλες εκτάσεις καταλαμβάνουν μόλις το 2% του συνόλου. Συνολικά οι εκτάσεις του 1981 και 1991 καθώς και η μεταβολή παρουσιάζονται στον παρακάτω πίνακα.

Πίνακας 2.9

Χρήσεις γης (Απογραφές 1981,1991)

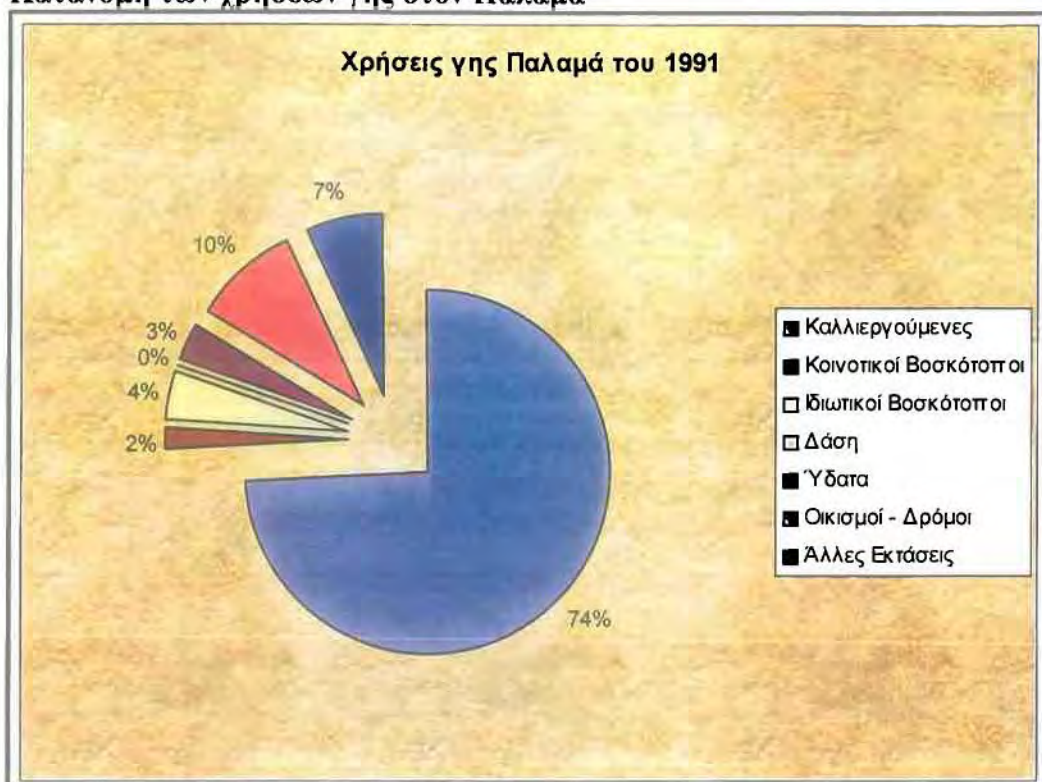
ΟΙΚΙΣΜΟΣ		Σύνολο Εκτάσεων	Καλλιεργούμενες	Βοσκότοποι		Δάση	Υδατα	Οικισμοί - Δρόμοι	Άλλες Εκτάσεις	% Κα/νες
				Κοινοτικοί	Ιδιωτικοί					
ΠΑΛΑΜΑΣ	1981	49,9	36,6	5,2	0,3	0	1,9	4,8	1,1	73,3
	1991	49,9	36,9	1	2,1	0	1,7	4,8	3,4	73,9
	%(81-91)	0	0,8	-80,8	600	0	-10,5	0	209,1	0,8
ΑΓ. ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1981	12,7	4,1	0,8	7,8	0	0	0,1	0	32,3
	1991	12,7	4,1	0,8	7,7	0	0	0,1	0	32,3
	%(81-91)	0	0	0	-1,3	0	0	0	0	0
ΒΛΟΧΟΣ	1981	21,9	9,5	11,1	0	0	0,5	0,8	0	43,4
	1991	21,9	9,5	11,1	0	0	0,5	0,8	0	43,4
	%(81-91)	0	0	0	0	0	0	0	0	0
ΓΟΡΓΟΒΙΤΕΣ	1981	10,2	7,3	1,6	0	0	0,4	1	0	71,6
	1991	10,2	7,3	1,8	0	0	0,2	1	0	71,6
	%(81-91)	0	0	12,5	0	0	-50	0	0	0
ΚΑΛΥΒΑΚΙΑ	1981	8,7	7,5	0,2	0	0	0,2	0,7	0	86,2
	1991	8,7	7,3	0,1	0	0	0,3	1	0	83,9
	%(81-91)	0	-2,7	-50	0	0	50	42,9	0	-2,7
ΚΟΣΚΙΝΑ	1981	23,2	15,8	0	2,3	0	1,4	3,7	0	68,1
	1991	23,2	15,8	0	2,3	0	1,4	3,7	0	68,1
	%(81-91)	0	0	0	0	0	0	0	0	0
ΜΑΡΚΟ	1981	12,3	9,2	1,7	0	0	0,5	0,8	0	0
	1991	12,3	9,2	1,7	0	0	0,1	0,9	0,3	0
	%(81-91)	0	0	0	0	0	-80	12,5	300	0
ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΗ	1981	15,2	8,5	5,5	0	0	0,6	0,6	0	55,9
	1991	15,2	8,5	5,5	0	0	0,6	0,6	0	55,9
	%(81-91)	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Πηγή: Πρόγραμμα, «Ιωάννης Καποδίστριας» - Αναπτυξιακή Προοπτική του Δήμου Παλαμά

2.7.2 Ο Παλαμάς

Στον Παλαμά, η κατανομή των χρήσεων γης το 1991 παρουσιάζεται στον παρακάτω πίνακα.

Διάγραμμα 2.2
Κατανομή των χρήσεων γης στον Παλαμά

Πηγή: Πρόγραμμα, «Ιωάννης Καποδίστριας» - Αναπτυξιακή Προοπτική του Δήμου Παλαμά

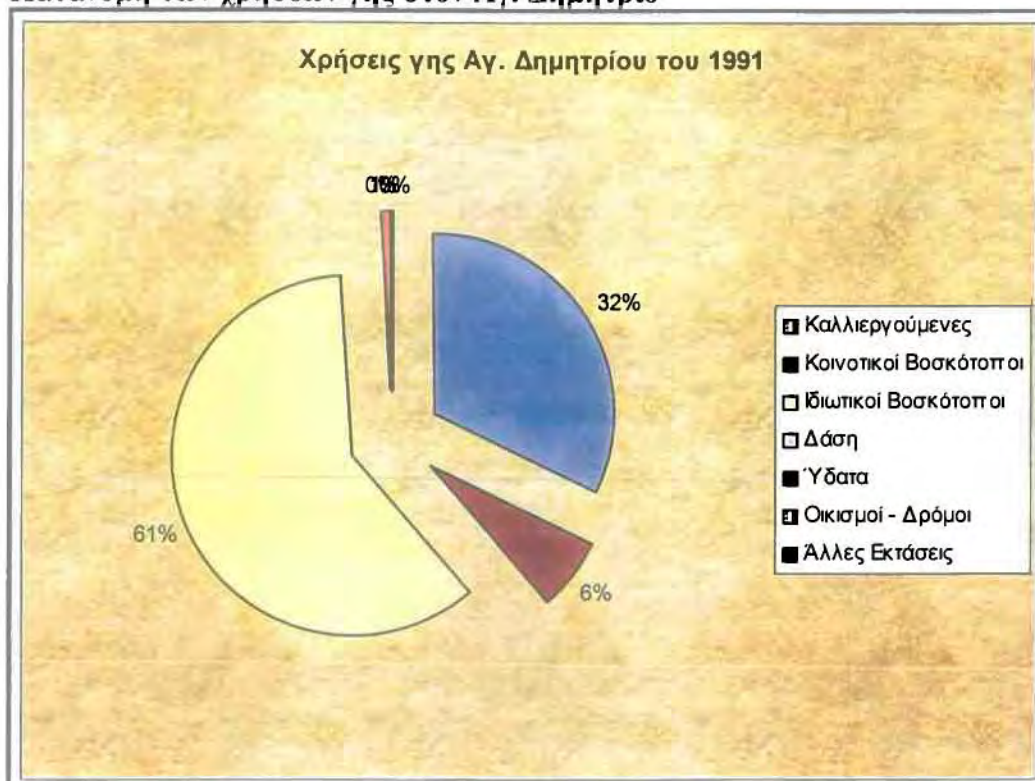
Φαίνεται από το διάγραμμα ότι οι καλλιεργούμενες εκτάσεις καταλαμβάνουν το 74% του συνόλου. Ένα μικρό ποσοστό της τάξης του 6% αποτελούν οι βοσκότοποι ενώ τα ύδατα καταλαμβάνουν το 3% της συνολικής έκτασης. Σημαντικό ποσοστό επί του συνόλου είναι και οι εκτάσεις των οικισμών και των δρόμων αφού πρόκειται για την έδρα του Καποδιστριακού Δήμου. Το γεγονός ότι η περιοχή του Παλαμά αναφέρεται στην κωμόπολη του Παλαμά, δικαιολογεί το μεγάλο ποσοστό της τάξης του 7% των «Άλλων Εκτάσεων» που αναφέρονται στο διάγραμμα.

2.7.3 Ο Αγ. Δημήτριος

Στο Δ.Δ. του Αγ. Δημητρίου η κατάσταση όσον αφορά τις χρήσεις γης περιγράφονται στο παρακάτω διάγραμμα.

Διάγραμμα 2.3

Κατανομή των χρήσεων γης στον Αγ. Δημήτριο

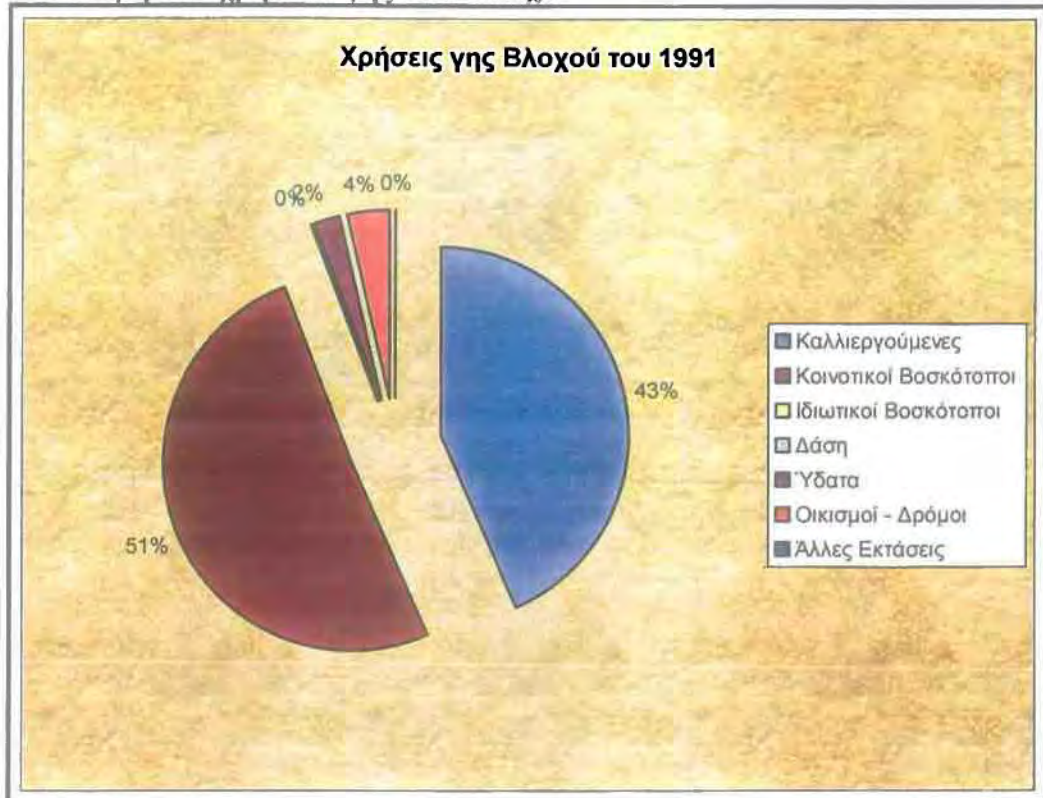
Πηγή: Πρόγραμμα, «Ιωάννης Καποδίστριας» - Αναπτυξιακή Προοπτική του Δήμου Παλαμά

Η επικράτεια του Δημοτικού Διαμερίσματος του Αγ. Δημητρίου κατά 67% καλύπτεται από βοσκότοπους εκ των οποίων το 61% είναι ιδιωτικοί και το υπόλοιπο 6% κοινοτικοί. Η περιοχή χαρακτηρίζεται ως ημιορεινή. Εκτός των βοσκοτόπων, αρκετό μεγάλο μέρος της συνολικής έκτασης καταλαμβάνει η χρήση των καλλιεργειών. Ανέρχεται σε 32% και αφορά το πεδινό μέρος του Δ.Δ. του Αγ. Δημητρίου. 0,1% της έκτασης αφορά τον οικισμό και τους δρόμους.

2.7.4 Ο Βλοχός

Στο Δ.Δ. του Βλοχού η κατάσταση όσον αφορά τις χρήσεις γης περιγράφονται στο παρακάτω διάγραμμα.

Διάγραμμα 2.4
Κατανομή των χρήσεων γης στον Βλοχό

Πηγή: Πρόγραμμα, «Ιωάννης Καποδίστριας» - Αναπτυξιακή Προοπτική του Δήμου Παλαμά

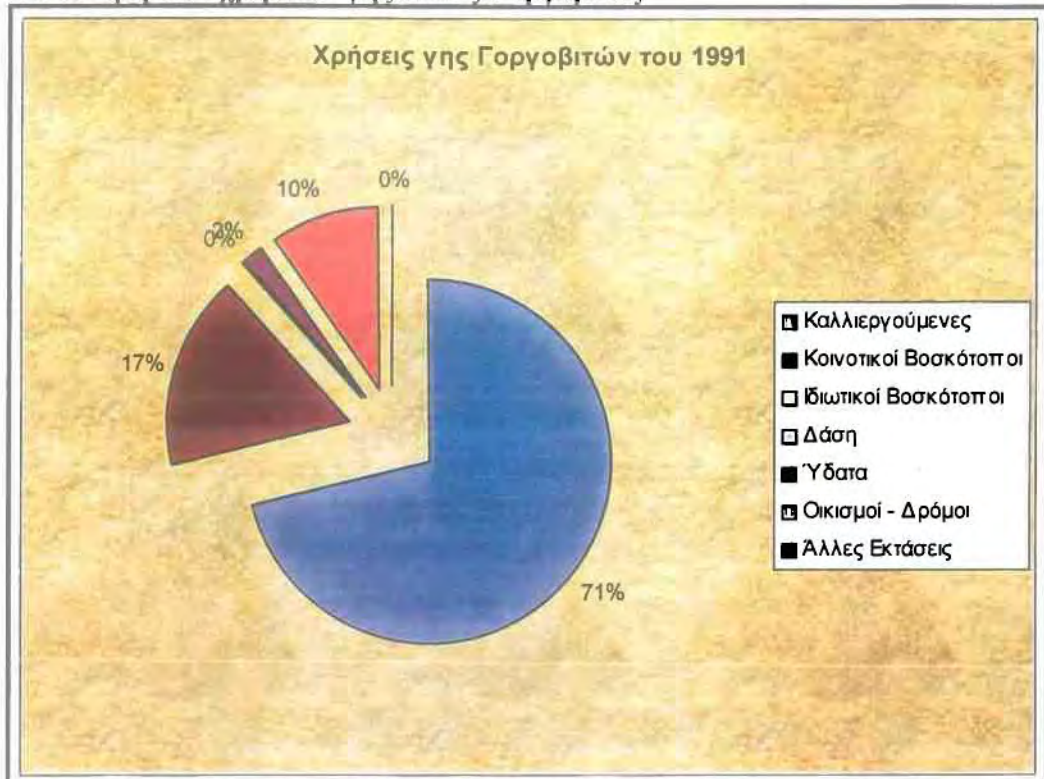
Η κατάσταση των χρήσεων γης στο Δ.Δ. του Βλοχού αφορά δύο βασικές κατηγορίες χρήσεων. Τους βοσκότοπους και τις καλλιεργούμενες εκτάσεις. Οι μεν βοσκότοποι οι οποίοι είναι στο σύνολό τους κοινοτικοί αποτελούν το 51%, ενώ οι καλλιεργούμενες εκτάσεις το 43%. Σημαντικό ποσοστό της τάξης του 4% αφορά τον οικισμό του Βλοχού και τους δρόμους. Επίσης ένα 2% της συνολικής έκτασης καταλαμβάνουν τα ύδατα.

2.7.5 Οι Γοργοβίτες

Στο Δ.Δ. των Γοργοβιτών η κατάσταση όσον αφορά τις χρήσεις γης περιγράφονται στο παρακάτω διάγραμμα.

Διάγραμμα 2.5

Κατανομή των χρήσεων γης στους Γοργοβίτες

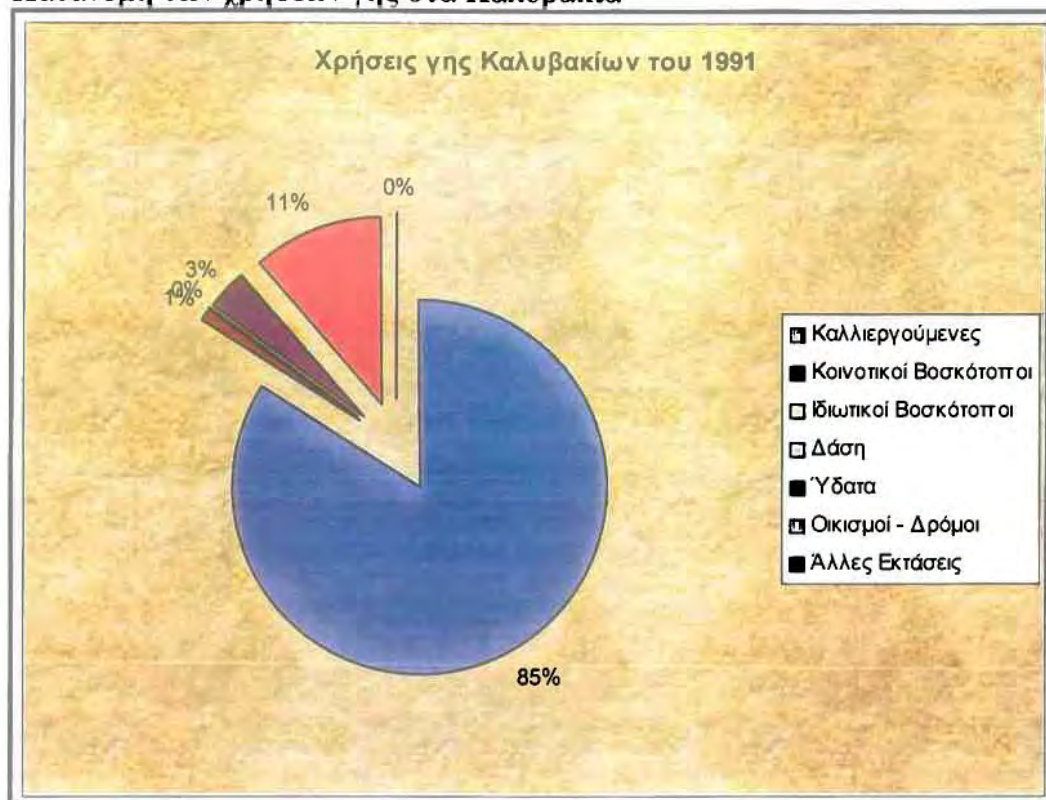
Πηγή: Πρόγραμμα, «Ιωάννης Καποδίστριας» - Αναπτυξιακή Προοπτική του Δήμου Παλαμά

Το μεγαλύτερο μέρος της έκτασης καταλαμβάνουν οι καλλιέργειες. Το 71% είναι οι καλλιεργούμενες εκτάσεις. Ακολουθούν με 17% της συνολικής έκτασης οι κοινοτικοί βοσκότοποι. Στη συνέχεια ένα 10% αφορά τον οικισμό και τους δρόμους και 2% τα ύδατα.

2.7.6 Τα Καλυβάκια

Στο Δ.Δ. των Καλυβακίων η κατάσταση όσον αφορά τις χρήσεις γης περιγράφονται στο παρακάτω διάγραμμα.

Διάγραμμα 2.6
Κατανομή των χρήσεων γης στα Καλυβάκια

Πηγή: Πρόγραμμα, «Ιωάννης Καποδίστριας» - Αναπτυξιακή Προοπτική του Δήμου Παλαμά

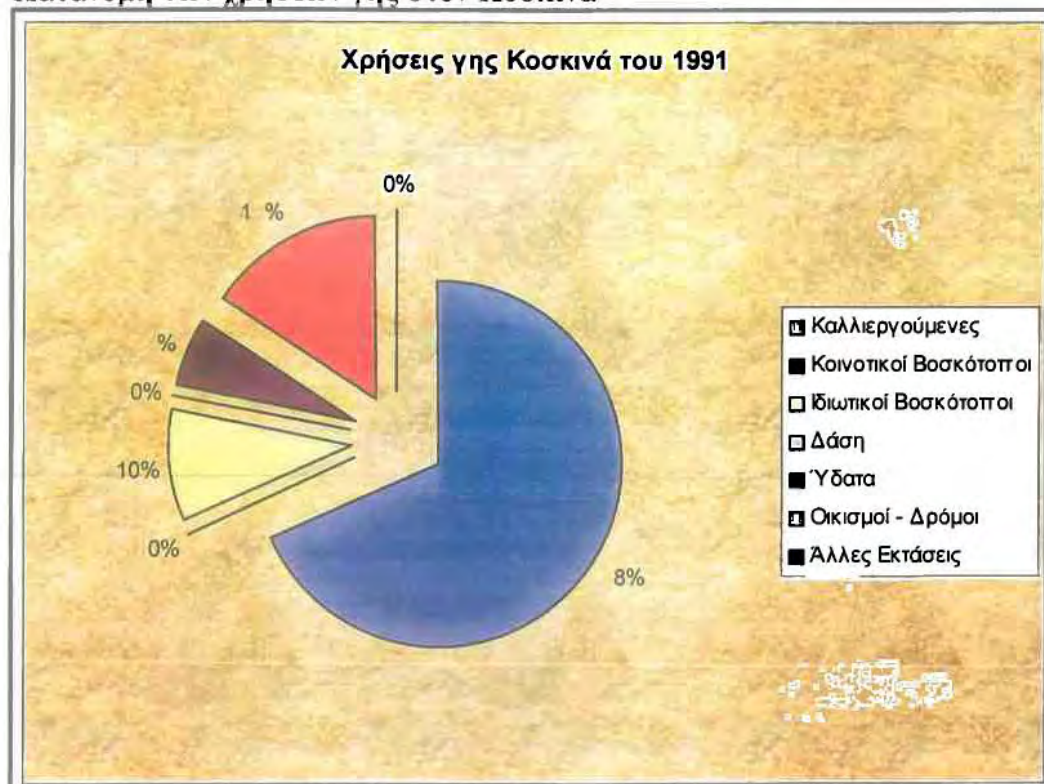
Παρατηρείται ότι το 85% της έκτασης των Καλυβακίων αποτελείται από καλλιεργούμενες εκτάσεις. 11% καλύπτεται από τη χρήση των οικισμών και των δρόμων, ενώ 3% της έκτασης αποτελούν τα ύδατα. Ένα μικρό μέρος της τάξης του 1% του συνόλου καλύπτουν οι κοινοτικοί βοσκότοποι.

2.7.7 Ο Κοσκινάς

Στον Κοσκινά, η κατάσταση όσον αφορά τις χρήσεις γης παρουσιάζονται στο παρακάτω διάγραμμα.

Διάγραμμα 2.7

Κατανομή των χρήσεων γης στον Κοσκινά

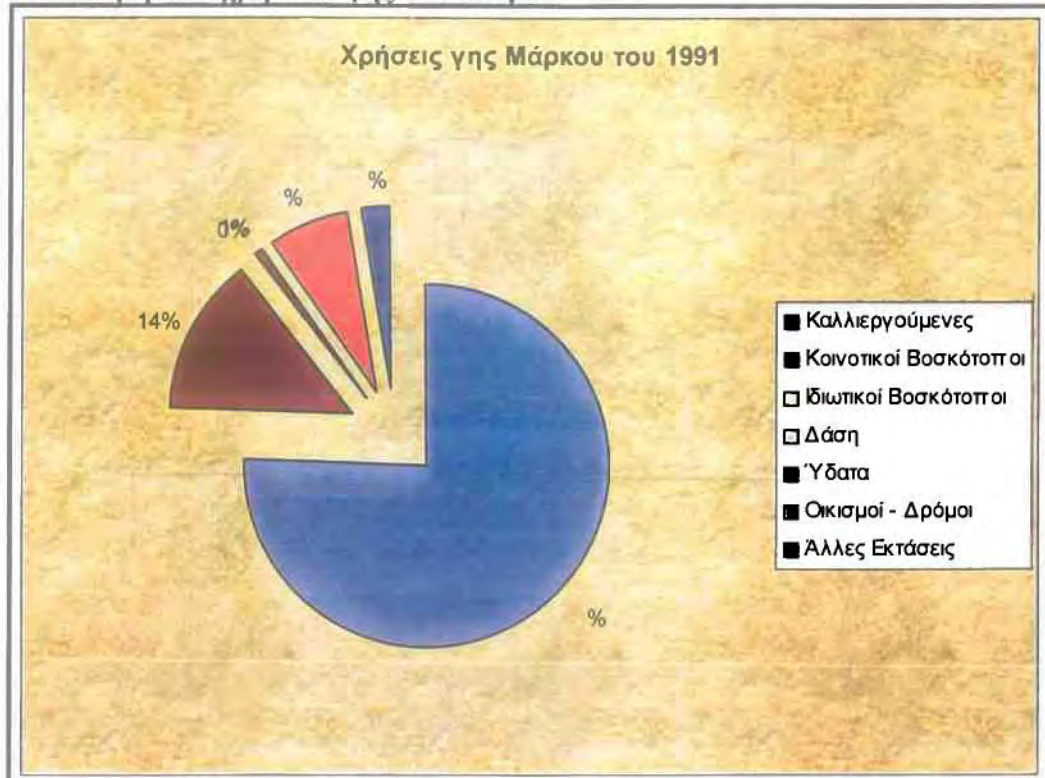
Πηγή: Πρόγραμμα, «Ιωάννης Καποδίστριας» - Αναπτυξιακή Προοπτική του Δήμου Παλαμά

Το μεγαλύτερο μέρος της έκτασης του Δ.Δ. του Κοσκινά αφορά τις καλλιεργούμενες εκτάσεις και ανέρχονται στο 68% του συνόλου. Αμέσως μετά, με ποσοστό 16% επί του συνόλου, καλύπτει η χρήση των οικισμών και των δρόμων. Επίσης 10% αφορά και τους βοσκότοπους. Μεγάλη έκταση καταλαμβάνουν και τα ύδατα της τάξης του 6% του συνόλου της έκτασης.

2.7.8 Το Μάρκο

Στο Μάρκο, η κατάσταση όσον αφορά τις χρήσεις γης παρουσιάζονται στο παρακάτω διάγραμμα.

Διάγραμμα 2.8
Κατανομή των χρήσεων γης στο Μάρκο

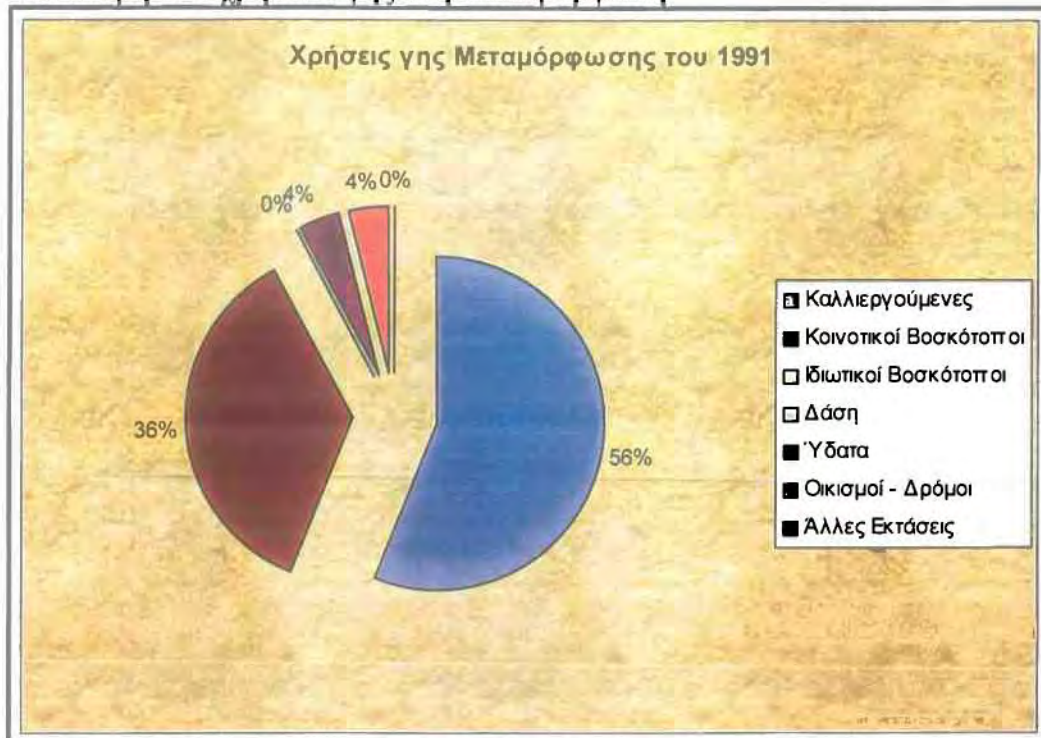
Πηγή: Πρόγραμμα, «Ιωάννης Καποδίστριας» - Αναπτυξιακή Προοπτική του Δήμου Παλαμά

Η κατάσταση των χρήσεων γης και στο Δ.Δ. του Μάρκου είναι παρόμοια τα περισσότερα Δ.Δ. που παρουσιάστηκαν. Και εδώ το μεγαλύτερο μέρος της έκτασης καλύπτεται από τη χρήση των καλλιεργειών αφού αφορά το 76%. Στη συνέχεια, 14% της συνολικής έκτασης καλύπτεται από κοινοτικούς βοσκότοπους και ένα 7% του συνόλου αφορά τους οικισμούς και τους δρόμους. Μικρά ποσοστά, 2% καταλαμβάνουν οι άλλες εκτάσεις και 1% καταλαμβάνουν τα ύδατα.

2.7.9 Η Μεταμόρφωση

Στη Μεταμόρφωση, η κατάσταση όσον αφορά τις χρήσεις γης παρουσιάζονται στο παρακάτω διάγραμμα.

Διάγραμμα 2.9
Κατανομή των χρήσεων γης στη Μεταμόρφωση

Πηγή: Πρόγραμμα, «Ιωάννης Καποδίστριας» - Αναπτυξιακή Προοπτική του Δήμου Παλαμά

Στο Δ.Δ. της Μεταμόρφωσης, η κατάσταση των χρήσεων γης είναι και εδώ παρόμοια αν δούμε την κυριαρχούσα χρήση που εξακολουθεί να είναι οι καλλιεργούμενες εκτάσεις και που ανέρχονται ως ποσοστό επί του συνόλου της έκτασης στο 56%. Η διαφοροποίηση εδώ έχει να κάνει με το μεγάλο ποσοστό (36%) που καταλαμβάνουν οι κοινοτικοί βοσκότοποι. Ίδια έκταση καταλαμβάνουν οι οικισμοί και οι δρόμοι, με την έκταση που καταλαμβάνουν τα ύδατα (4%).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 – Επιτόπια Έρευνα

Η παρακάτω έρευνα που διενεργήθηκε, αφορά το χωρικό σύστημα του Βλοχού Καρδίτσας. Διερευνήθηκε η οργάνωσή του και η λειτουργία του σε ένα πλαίσιο αναφοράς στο ανώτερο χωρικό σύστημα στο οποίο εντάσσεται, με θεματικές που αναδεικνύουν τη σχέση του με την κωμόπολη του Παλαμά. Αναλύεται η κατοικία, η απασχόληση καθώς και οι εξυπηρετήσεις των κατοίκων του Βλοχού τόσο ιδωμένων μέσα στο χωρικό σύστημα που ορίζει το χωριό, όσο και των σχέσεων αυτών με την κωμόπολη του Παλαμά.

Ο τόπος διεξαγωγής της επιτόπιας έρευνας ήταν το χωριό του Βλοχού του Δήμου Παλαμά Καρδίτσας. Η δειγματοληψία ήταν τυχαία. Το μέγεθος του πληθυσμού που παρατηρήθηκε είναι $N=17$. Αφορά στο σύνολό του κατοίκους που μένουν μόνιμα στο Βλοχό και διατηρούν πολυδραστήριες εκμεταλλεύσεις.

3.1 Κατοικία

Οι κάτοικοι του Βλοχού διαμένουν στο χωριό τους κυρίως, λόγω της ενασχόλησής τους με τη γεωργία. Η κύρια αυτή δραστηριότητα του υπαίθρου χώρου αποτελεί τον σπουδαιότερο λόγο για κατοίκηση στο χωριό. Η σύνδεση που υπάρχει, της ζωής στον αγροτικό χώρο, με την εργασία στον γεωργικό τομέα, αποτελεί για πολλούς ικανή και αναγκαία συνθήκη για τη διαμονή τους στο χωριό.

Επιπρόσθετα, ένας ακόμη λόγος για την παραμονή των κατοίκων στο χωριό είναι η ισχυρή από τους περισσότερους συνείδηση της εντοπιότητας. Σε όλες τις παρατηρήσεις του δείγματος κοινό στοιχείο ήταν η κοινή καταγωγή στην επιλογή της κατοίκησης. Θεωρείται αυτονόητη η κατοίκηση σε ένα χωριό από το οποίο κατάγονται, όταν ασχολείται κανείς με τη γεωργία ως κύριο επάγγελμα. Για πολλούς η κωμόπολη του Παλαμά θεωρείται ένας ακόμη οικισμός, ξένος όσον αφορά την κατοίκηση, με την έννοια ότι είναι ένα «ξένο – άλλο χωριό» στη συνείδηση των κατοίκων. Δεν θεωρείται ακόμη συνειδητά το κέντρο ενός χωρικού συστήματος, παρόλη την ανωτερότητά του που σιγά – σιγά φαίνεται ότι πολλοί αρχίζουν να αντιλαμβάνονται.

Αρκετούς από τους κατοίκους του δείγματος φαίνεται να τους κρατά στο χωριό και ένας ακόμη λόγος όσον αφορά την κατοίκηση σε αυτό. Η ύπαρξη ήδη μιας κληρονομημένης πατρικής κατοικίας και η μη δυνατότητα για την ανέγερση νέας στη γειτονική κωμόπολη ή αλλού, αφού το κόστος κατά προσέγγιση είναι το ίδιο ανεξάρτητα του τόπου επιλογής, εγκλωβίζει πολλούς στην μοναδική επιλογή που έχουν για κατοίκηση στο χωριό. Σε αυτές τις περιπτώσεις παρατηρούνται επισκευές και αναπαλαιώσεις των κατοικιών, καθώς και προσθήκες ή επεκτάσεις όπου το μέγεθος της κατοικίας δεν επαρκεί για τις ανάγκες των οικογενειών.

Δε λείπουν και οι νέες κατοικίες στο χωριό, από τους ντόπιους οι οποίοι επιλέγουν συνειδητά την παραμονή τους στο χωριό για τους προαναφερθέντες λόγους της εντοπιότητας και της ενασχόλησης με τη γεωργία, καθώς και ελάχιστες περιπτώσεις κατά τις οποίες θεωρούν πλεονέκτημα τη ζωή στο χωριό. Τα πλεονεκτήματα που θεωρούνται από τους τελευταίους αιτία για κατοίκηση στο χωριό αφορούν την ποιότητα ζωής και το περιβάλλον που προσφέρει η ζωή στον αγροτικό χώρο.

Κατά γενική ομολογία όμως, όσοι θεωρούν μειονέκτημα τη διαβίωση στο χωριό αναφέρονται σε αιτίες όπως οι πιέσεις που δέχεται το αγροτικό εισόδημα, η μη ύπαρξη χώρου για παραγωγικές επενδύσεις και δραστηριότητες εκτός γεωργικού τομέα, η έλλειψη εξυπηρετήσεων, και οι συχνές μετακινήσεις που γίνονται εκτός του χωριού.

Στα νέα ζευγάρια, κατά κανόνα, υπάρχει η τάση να εγκαταλείπουν το χωριό κυρίως για τους λόγους της εργασίας και των εξυπηρετήσεων που προσφέρει η εγκατάσταση στην κωμόπολη ή στην πόλη. Η ανωτερότητα της κωμόπολης και της πόλης σε σχέση με το χωριό στις δυνατότητες επαγγελματικής εξέλιξης οδηγούν τους νέους στην μετεγκατάσταση στη γειτονική κωμόπολη ή στην πόλη.

Σε ένα μεγάλο μέρος, αφορά και νέους που δεν δύναται να ασχοληθούν με το γεωργικό τομέα παραγωγής για διάφορους λόγους και με κυριότερο την μη κατοχή τους επαρκούς σε μέγεθος γεωργικής εκμετάλλευσης. Έτσι στρέφονται

στη γειτονική κωμόπολη ή στην πόλη προς αναζήτηση εργασίας εκτός γεωργίας. Όσοι έχουν τη δυνατότητα να ασχοληθούν με εργασία σε άλλους τομείς της οικονομίας, εκτός γεωργικού τομέα, έχοντας υψηλό εκπαιδευτικό επίπεδο, φαίνεται ότι εγκαταλείπουν το χωριό από πλευράς κατοίκησης. Η ταύτιση της εργασίας με τον τόπο κατοικίας μοιάζει να είναι και σε αυτούς ισχυρή.

Για την εγκατάλειψη του χωριού συνεπικουρούνται από το γεγονός της ύπαρξης στην κωμόπολη ή στην πόλη εξυπηρετήσεων που λείπουν από το χωριό τους. Οι εξυπηρετήσεις που παρέχει η κωμόπολη ή η πόλη για τους νέους μοιάζουν να είναι από μόνες τους, ανεξάρτητα από την εργασία, ισχυρός παράγοντας για την επιλογή της κατοίκησης.

Σε κάθε περίπτωση στα νέα ζευγάρια η επιλογή της κατοίκησης στην κωμόπολη ή στην πόλη, φαντάζει να είναι ποιο ελκυστική και τελικά οι λόγοι για παραμονή τους στο χωριό περιορίζονται μόνο από τις δυνατότητες που έχουν για την ενασχόλησή τους στη γεωργία, αν εξαιρέσουμε νέους με υψηλό εκπαιδευτικό επίπεδο οι οποίοι εκ των πραγμάτων στρέφονται προς εργασία εκτός του χωριού. Η τάση που επικρατεί στους νέους είναι κατά πρώτο λόγο να στρέφονται για κατοίκηση στις πόλεις, και κατά δεύτερο, στη γειτονική κωμόπολη. Αυτό συμβαίνει, διότι η πόλη, σε σχέση με την κωμόπολη, προσφέρει αντικειμενικά, περισσότερες ευκαιρίες απασχόλησης και περισσότερες εξυπηρετήσεις.

Διαφαίνεται παρόλα αυτά μια τάση των κατοίκων του Βλοχού να επενδύσουν χρήματα στη γειτονική κωμόπολη του Παλαμά. Αρκετοί από αυτούς έχουν στραφεί κυρίως προς την αγορά διαμερισμάτων στον Παλαμά, είτε για τους ίδιους είτε για τα παιδιά τους. Αν λάβουμε υπόψη στην παρούσα περίπτωση και την διευκόλυνση στην αγορά εργατικών κατοικιών που κτίστηκαν τα τελευταία χρόνια στην περιοχή, και το γεγονός ότι αρκετοί από τους δικαιούχους έσπευσαν για να επενδύσουν άμεσα εκμεταλλευόμενοι το πλεονέκτημα στον διακανονισμό της αγοράς κατοικίας, καταλήγουμε συμπερασματικά, ότι παρόλη την οικονομική στενότητα και δυσχέρεια, των κατοίκων της υπαίθρου, μόλις δοθεί η κατάλληλη επενδυτική ευκαιρία για αυτούς, σπεύδουν να την εκμεταλλευτούν στο κέντρο του χωρικού συστήματος της κωμόπολης, την ίδια την κωμόπολη.

Το όφελος για τους επενδυτές κατοικιών από μια τέτοια επένδυση είναι διττό. Από τη μια πλευρά, μπορεί να τους εξασφαλίσει η ίδια η επένδυση στην κωμόπολη εισόδημα συμπληρωματικό προς το γεωργικό, και από την άλλη δεν τους στερεί το πλεονέκτημα της μελλοντικής εγκατάστασης σε ένα οικισμό που διαθέτει εξυπηρετήσεις και υπηρεσίες ανώτερου επιπέδου από αυτές που προσφέρει το χωριό. Σε κάθε περίπτωση όμως, οι δυνατότητες που πιστεύεται ότι προσφέρει μια επένδυση στην κωμόπολη, για αξιοποίηση, επέκταση και μελλοντική υπεραξία έχει δεσπόζουσα θέση στις επιλογές των κατοίκων. Συνακόλουθα, ελκυστικότερη επένδυση στην αγορά ακινήτων θεωρείται ότι είναι εκείνη η οποία βρίσκεται σε όσο το δυνατόν μεγαλύτερη οικιστική συγκέντρωση.

Παρατηρείται δηλαδή, ότι στην περίπτωση του Παλαμά, όπου υπάρχουν οι δυνατότητες για επενδύσεις σε ακίνητα, αυτές να μην μένουν ανεκμετάλλευτες από τους κατοίκους των γύρω οικισμών που πολώνει η κωμόπολη του Παλαμά, αλλά να έχουμε μια ροή επενδύσεων και κεφαλαίων προερχόμενων στο μεγαλύτερο μέρος τους, από το γεωργικό τομέα παραγωγής. Επομένως, μέρος της ανάπτυξης, όχι μόνο της οικιστικής, αλλά και των επιμέρους τομέων που απορρέουν από την αγορά ακινήτων, δεν αφορά πλέον μόνο την ενδογενή δυναμική της κωμόπολης του Παλαμά, αλλά τροφοδοτείται ή υποβοηθείται και από ολόκληρο το χωρικό του σύστημα.

Γεγονός είναι, ότι στις περιπτώσεις αγοράς κατοικιών από τους κατοίκους του Βλοχού, δεν ακολουθείται πάντα η διαδικασία της μετεγκατάστασης από το Βλοχό στον Παλαμά. Όσοι διαθέτουν οικία στον Παλαμά, περιστασιακά χρησιμοποιούν την κατοικία τους στην κωμόπολη, ή αν έχουν παιδιά, χρησιμοποιείται από αυτά. Αρκετοί, διαμένουν στην κωμόπολη κατά τους χειμερινούς μήνες κατά τη διάρκεια των οποίων δεν τους απασχολεί η εργασία τους στο γεωργικό τομέα. Παρατηρούμε λοιπόν, ότι δειλά - δειλά ξεκινά μια διαδικασία, που στρέφεται όσον αφορά την κατοίκηση, προς τη γειτονική κωμόπολη, η οποία φαίνεται όμως να εξαρτάται ακόμη πολύ, από άλλους παράγοντες ή ακόμη και αντιλήψεις, που δεν της επιτρέπουν να μετατραπεί σε μια γενικευμένη εικόνα. Η ταύτιση της κατοικίας με την ενασχόληση στο γεωργικό τομέα παραγωγής είναι ισχυρή.

Η εγκατάσταση στον Παλαμά από κατοίκους του Βλοχού αφορά κυρίως εκείνους οι οποίοι εργάζονται στην κωμόπολη παράλληλα με τις γεωργικές τους δραστηριότητες στο χωριό. Η επενδυτική ευκαιρία για αγορά εργατικής κατοικίας στον Παλαμά σε συνδυασμό με την εργασία τους εκτός γεωργίας εκεί, έχει στρέψει αρκετούς στην εγκατάλειψη του χωριού. Επισκέπτονται το χωριό μόνο για τις αγροτικές τους δραστηριότητες και κατά τα διαστήματα που απαιτούνται για την διεκπεραίωση των εργασιών τους.

Δε λείπουν όμως και εκείνοι, οι οποίοι εργάζονται στην κωμόπολη του Παλαμά σε εργασία εκτός γεωργικού τομέα, και δεν έχουν εγκαταλείψει το χωριό τους. Γενικότερα, όσοι έχουν εργασία στην κωμόπολη, και σύμφωνα με τις μαρτυρίες, ποσοστιαία βρίσκονται σε ίση αναλογία η κατανομή τους, όσον αφορά την κατοίκηση μεταξύ του Βλοχού και της κωμόπολης του Παλαμά. Παρατηρείται δηλαδή μια τάση για εγκατάλειψη του χωριού, από τους εργαζόμενους και εκτός γεωργικού τομέα στην γειτονική κωμόπολη, εκμεταλλευόμενοι επενδυτικές ευκαιρίες για κατοίκηση στην κωμόπολη, και ωθούμενοι από τις εξυπηρετήσεις που παρέχει η τελευταία. Επίσης, η κατοίκηση στον Παλαμά από τους Βλοχιανούς που εργάζονται στην κωμόπολη ωθήθηκε και από το γεγονός της μη σε καλή κατάσταση οικίας στο χωριό ή από την μη επάρκειά της ή ακόμα από την έλλειψή της.

Επομένως παρατηρείται, σε ένα μέρος του πληθυσμού του Βλοχού, να εγκαταλείπει το χωριό για την γειτονική κωμόπολη. Οι περιπτώσεις της εγκατάλειψης του χωριού, έχουν να κάνουν με παράγοντες όπως η εργασία σε συνδυασμό πιθανότατα προς το παρόν με τις εξυπηρετήσεις, καθώς επίσης και με τη ελκυστική προσφορά εργατικών κατοικιών που παρουσιάστηκε εκεί.

Το γεγονός ότι αρκετοί δεν διαμένουν μόνιμα ακόμα στον Παλαμά παρόλη την κατοχή από τους ίδιους κατοικίας εκεί, συνάγεται με τους προαναφερθέντες λόγους ταύτισης της κύριας εργασίας τους, της γεωργίας, με το τόπο διαμονής τους που βρίσκονται στο χωριό, και του αισθήματος εντοπιότητας που υπάρχει καθώς ο Παλαμάς δεν θεωρείται από πολλούς ακόμη πολιτιστικό και κοινωνικό κέντρο ακόμη, αφού δεν έχει αποδιοργανώσει κατά τα φαινόμενα, σε αυτούς

τομείς τη ζωή στο χωριό. Η ανωτερότητα όμως της κωμόπολης στον πολιτιστικό και κοινωνικό τομέα σε σχέση με το χωριό είναι έκδηλη στους νέους, η συμπεριφορά των οποίων προσδιορίζει την αναγνώριση αυτή.

3.2 Απασχόληση

Οι γεωργικές εκμεταλλεύσεις στο σύνολο των κατοίκων του Βλοχού βρίσκονται εντός του χωρικού συστήματος που ορίζει το χωριό με ελάχιστες εξαιρέσεις. Περιπτώσεις κατοχής γεωργικών τεμαχίων σε χωρικά συστήματα γειτονικών χωριών έχουν να κάνουν κυρίως με τον τρόπο κτήσης αυτών.

Στην πλειοψηφία τους, οι αγρότες του χωριού, απέκτησαν τον συντελεστή παραγωγής αγροτική γη, μέσα από διαδικασίες κληρονομιάς και παραχώρησης των δικαιωμάτων κατά κύριο λόγο από τους γονείς τους. Αποτέλεσμα αυτού είναι το μικρό κατά κεφαλή ιδιόκτητο των εκτάσεων των αγροτικών τους εκμεταλλεύσεων. Ο τεμαχισμός των παλαιότερων οικογενειακών αγροτικών εκμεταλλεύσεων που συντελέστηκε, μέσω της παραχώρησης των αγροτεμαχίων από τους γονείς στα παιδιά τους, οδήγησε σε αγρότες με ακόμα μικρότερο αγροτικό μέγεθος εκμεταλλεύσεων. Κατά κύριο λόγο το μέγεθος των αγροτικών εκμεταλλεύσεων δεν επαρκεί για την κάλυψη των αναγκών των αγροτών.

Γεγονός είναι, στις περισσότερες των περιπτώσεων, ότι η κατοχή μικρού κλήρου των αγροτών, καθιστά την ενασχόληση με τη γεωργία ασύμφορη οικονομικά. Παρατηρείται λοιπόν το φαινόμενο της ενοικίασης επιπλέον αγροτεμαχίων από τους αγρότες, οι οποίοι πράττουν έτσι για την εξασφάλιση ικανοποιητικού εισοδήματος. Αυτό που μοιάζει να τους εγκλωβίζει σε μια τέτοια πρακτική, είναι από τη μια πλευρά, το γεγονός ότι προέρχονται από παραδοσιακές αγροτικές οικογένειες με πολύ περιορισμένες οικονομικές έως αδύνατες δυνατότητες για επέκταση των αγροτικών εκμεταλλεύσεών τους, και το χαμηλό αγροτικό εισόδημά τους, και από την άλλη οι περιορισμένες ευκαιρίες απασχόλησης σε άλλους τομείς της οικονομίας τόσο στο χωριό όσο και στην κωμόπολη που δεν τους επιτρέπει μαζικά να μετατοπιστούν από το γεωργικό τομέα παραγωγής και να τροφοδοτήσουν το εισόδημά τους στο μεγαλύτερο μέρος του από δραστηριότητες εκτός γεωργίας.

Αυτή η έλλειψη, της οικονομικής ευχέρειας, από το εισόδημα που προέρχεται από τη γεωργία, έχει όπως περιγράφεται παρακάτω, και επιπτώσεις στην ενσωμάτωση των εκτός γεωργίας δραστηριοτήτων, των πολυδραστήριων

εκμεταλλεύσεων. Επηρεάζει την χωροθέτηση των μη γεωργικού τομέα εκμεταλλεύσεων, μέσα από πρακτικές που έχουν τη προέλευσή τους σε οικονομικούς όρους.

Παρόλη τη μικρή σε μέγεθος οικογενειακή αγροτική εκμετάλλευση, τα έσοδα στις πολυδραστήριες εκμεταλλεύσεις από τη γεωργία είναι σημαντικά. Βασική εργασία θεωρείται η γεωργική, παρόλη τη σε μερικές περιπτώσεις σημαντική δραστηριοποίηση σε αρκετές διαφορετικές μη γεωργικού τύπου εργασίες. Ακόμη, η ενασχόληση με τη γεωργία αποφέρει σημαντικά κέρδη στους πολυδραστήριους κατοίκους του χωριού, κυρίως λόγω των περιορισμένων, από πολλές απόψεις, δυνατοτήτων που έχουν κυρίως στο χωρικό σύστημα του χωριού, για οικονομική ανέλιξη, οι επιχειρήσεις εκτός γεωργικού τομέα. Έτσι, παρά το γεγονός ότι οι πολυδραστήριοι δεν είναι ικανοποιημένοι από τα εισοδήματα προερχόμενα από τη γεωργία, και στρέφονται και σε άλλες εκτός γεωργικού τομέα εκμεταλλεύσεις, οι τελευταίες δεν είναι ικανές να στρέψουν τους πολυδραστήριους αποκλειστικά σε αυτές, εγκαταλείποντας τελικά τη γεωργία.

Οι περισσότεροι πολυδραστήριοι αγρότες δεν στηρίζονται σε οικογενειακές μορφές συνεργασίας με άλλους αγρότες για να διευκολυνθούν. Το μικρό κατά κανόνα μέγεθος της αγροτικής εκμετάλλευσης φαίνεται να είναι η αιτία να μην υπάρχουν γενικά τέτοιες σχέσεις μεταξύ των αγροτών. Η εργασίες στις αγροτικές εκμεταλλεύσεις διεκπεραιώνονται από τους ίδιους τους πολυδραστήριους ή όταν απαιτείται βοηθά κάποιο από τα μέλη της οικογένειας. Σπάνιες περιπτώσεις αποτελούν εκείνες κατά τις οποίες για τη βοήθεια στις αγροτικές εκμεταλλεύσεις χρησιμοποιείται περιστασιακά υπάλληλος ο οποίος πληρώνεται μεροκάματο για την εργασία που προσφέρει.

Η ιδιοκτησία των καλλιεργήσιμων εκτάσεων στους πολυδραστήριους του χωριού που διενεργήθηκε η έρευνα, είναι πολύ χαμηλό. Κατά μέσο όρο κυμαίνεται γύρω από τα 50 στρέμματα. Αποτέλεσμα αυτού είναι η ενοικίαση επιπλέον αγροτικής γης έτσι ώστε να δημιουργηθεί μια βιώσιμη και επαρκούς μεγέθους για εκμετάλλευση γεωργική γη. Σαν κατώτατο όριο για να μπορέσει κάποιος αγρότης να ζήσει αποκλειστικά από τη γεωργία σύμφωνα με τις

μαρτυρίες είναι το ιδιόκτητο τουλάχιστον 100 έως 150 στρεμμάτων γεωργικής γης. Ο παραπάνω ισχυρισμός αφορά την καλλιέργεια βάμβακος.

Τα αγροτικά προϊόντα στην πλειοψηφία τους, διαθέτονται στη γειτονική κωμόπολη του Παλαμά. Η παραγωγή βάμβακος στην ενδοχώρα του Παλαμά προορίζεται για τις μεταποιητικές μονάδες που βρίσκονται στην κωμόπολη. Η ύπαρξη στην κωμόπολη εκκοκκιστηρίων βάμβακος έχει ως συνέπεια το μεγαλύτερο μέρος της αγροτικής παραγωγής του Βλοχού να οδηγείται εκεί.

Στις περισσότερες περιπτώσεις των πολυδραστήριων εκμεταλλεύσεων των κατοίκων του χωριού, η εργασία αφορά ολόκληρη την οικογένεια. Στις εκμεταλλεύσεις είτε στην γεωργία είτε σε δραστηριότητες εκτός αυτής, βοηθάνε τόσο η γυναίκα και τα παιδιά όσο και οι γονείς όταν αυτό είναι δυνατό.

Η κύρια εργασία όμως παραμένει η γεωργία, παρ' όλη, σε μερικές περιπτώσεις, τη μεγάλη ποικιλία δραστηριοποίησης σε πολλές εργασίες. Η πολυδραστηριότητα υποβοηθείται από όλη την οικογένεια αλλά στις περισσότερες περιπτώσεις κάθε σύζυγος έχει υπ' ευθύνη του συγκεκριμένο κομμάτι της πολυδραστήριας εκμετάλλευσης. Ένας από τους δύο συνήθως είναι δηλωμένος ως γεωργός, με αποτέλεσμα την αποδέσμευση του δεύτερου για την εργασία του εκτός γεωργίας.

Το μικρό μέγεθος της αγροτικής εκμετάλλευσης και η μη καλή τιμή του παραγόμενου αγροτικού προϊόντος στην αγορά, περιορίζει το αγροτικό εισόδημα σύμφωνα με τις μαρτυρίες. Έτσι το αγροτικό εισόδημα για τους περισσότερους δεν επαρκεί για την κάλυψη των αναγκών μιας οικογένειας. Αποτέλεσμα αυτού είναι και η στροφή σε εργασίες και εκτός γεωργίας για να συμπληρωθεί το εισόδημα έτσι ώστε να εκπληρωθούν οι ανάγκες. Τελικά οι εργασίες εκτός γεωργίας στηρίζουν το αγροτικό εισόδημα το οποίο στο μεγαλύτερο μέρος του προέρχεται από τη γεωργία και τείνει να συρρικνώνεται στην περιοχή μελέτης.

Σε αρκετές περιπτώσεις η εργασία εκτός γεωργίας είναι εξίσου σημαντική από πλευράς κέρδους αλλά και χρόνου που δαπανάται. Αφορά ιδιοκτήτες μικρής αγροτικής εκμετάλλευσης συνήθως, οι οποίοι εκ των πραγμάτων στράφηκαν και

εκτός γεωργίας για όχι μόνο για τη συμπλήρωση του αγροτικού εισοδήματος αλλά για τη σημαντική ενίσχυσή του. Φαίνεται ότι αρκετοί από αυτούς, στράφηκαν και εκτός γεωργίας με την ελπίδα να εγκαταλείψουν εντελώς την αγροτική εργασία. Οι εκτός γεωργίας δραστηριότητες που ανέπτυξαν στο χωριό όμως δεν τους επέτρεψαν να έχουν σημαντικό όφελος ικανό να σταματήσουν το αγροτικό επάγγελμά τους. Η δυναμική που δίνει το χωριό στην ανάπτυξη δραστηριοτήτων εκτός γεωργικού τομέα, δεν είναι ικανή να συντηρήσει, στις περισσότερες των περιπτώσεων, τις δραστηριότητες αυτές, από άποψη βιωσιμότητας και τελικά κέρδους, όταν αυτές απευθύνονται στο χωρικό σύστημα που πολώνει το χωριό.

Οι δραστηριότητες που παρουσιάζονται εκτός γεωργίας στο χωριό, κατά κανόνα, στην καλύτερη των περιπτώσεων αποφέρουν κέρδος ίσο με αυτό της δραστηριότητας στη γεωργία, ενώ στην χειρότερη φυτοζωούν. Παρόλα αυτά, η ανάπτυξη αρκετών δραστηριοτήτων εκτός γεωργίας που παρουσιάζονται στο χωριό σήμερα, αναπτύχθηκαν σε αρκετά πιο παρελθόντα χρόνο όπου η επιρροή του Παλαμά δεν ήταν ακόμη τόσο εμφανής και η δυναμική του χωριού ήταν μεγαλύτερη σε σχέση με τα σημερινά δεδομένα αφού σύμφωνα με τις μαρτυρίες το αγροτικό εισόδημα ήταν καλύτερο.

Φαίνεται λοιπόν, ότι το καλό αγροτικό εισόδημα ήταν εκείνο που επέτρεψε και οδήγησε τότε, την δραστηριοποίηση και επένδυση μέρος των χρημάτων προερχόμενα από τη γεωργία σε δραστηριότητες άλλες μέσα στο χωρικό σύστημα του χωριού. Σήμερα, η δυναμική που είχε αναπτυχθεί στο χωριό τότε, ανατρέπεται με δεδομένο το γεγονός ότι οι πολυδραστήριες εκμεταλλεύσεις που παρουσιάζονται στο χωριό αναπτύσσονται με γνώμονα της συμπλήρωσης του αγροτικού εισοδήματος.

Οι πολυδραστήριοι κάτοικοι του χωριού, αναγνωρίζουν πλέον στην πλειονότητά τους, ότι δεν υπάρχει μέσα στο χωρικό σύστημα του χωριού ο «χώρος» για δραστηριοποίηση και εκτός γεωργικού τομέα. Με την «πτώση» του αγροτικού εισοδήματος, οι δραστηριότητες που είχαν αναπτυχθεί και στηριζόταν στην ικανοποίηση των αναγκών εντός του χωρικού συστήματος του χωριού, ακολούθησαν από πλευράς κέρδους και αυτές, πτωτική πορεία.

Έτσι, θεωρείται πιο ελκυστική η επιχειρηματικότητα και οι ευκαιρίες απασχόλησης που μπορεί να προσφέρει η κωμόπολη του Παλαμά. Οι οικονομίες κλίμακας στον Παλαμά είναι σαφώς μεγαλύτερες από ότι στο χωριό με αποτέλεσμα την πρόσφορη ανάπτυξη δραστηριοτήτων εκτός γεωργίας στην κωμόπολη. Επιπρόσθετα, ο ρόλος και η θέση της κωμόπολης στο χωρικό της σύστημα, μοιάζει να της επιτρέπει την προσέλκυση μέρος της πολυδραστήριας εκμετάλλευσης της ενδοχώρας, με δεδομένη την μη δυνατότητα των υπόλοιπων κεντρικών τόπων του συστήματος να σηκώσουν αυτόνομα το βάρος της αναπτυξιακής διαδικασίας, χωρίς να σημαίνει αυτό ότι τα οφέλη από μια τέτοια διαδικασία περιορίζονται αυστηρά στην ίδια την κωμόπολη. Αντίθετα, η κωμόπολη μοιάζει να οργανώνει μέσα από μια τέτοια διαδικασία την ενδοχώρα της στο βαθμό που υπάρχουν εισροές σε αυτή, από την ίδια της την ενδοχώρα, και τελικά διαχέοντας την ανάπτυξη.

Τις ευκαιρίες για απασχόληση καθώς και παραγωγικών επενδύσεων εκτός γεωργικού τομέα στην κωμόπολη, ενστερνίζονται οι κάτοικοι του χωριού. Ελλείπει του κατάλληλου χώρου για επενδύσεις και εργασία εκτός γεωργία στο χωριό, αναγνωρίζουν τις δυνατότητες που προσφέρει η κωμόπολη. Οι όποιες απαισιόδοξες πλευρές παρουσιάζονται για την εργασία και την επιχειρηματικότητα στην κωμόπολη από τους κατοίκους του χωριού έχουν να κάνουν κυρίως με το γεγονός ότι η λειτουργία της κωμόπολης ως κέντρο ευρύτερης περιοχής και τελικά η προοπτική για το ρόλο που θα μπορούσε να διαδραματίσει στο χωρικό της σύστημα δεν είναι ακόμη εμφανής, καθώς η διαδικασία αυτή, βρίσκεται σύμφωνα με τον γράφοντα στα πρώιμα στάδιά της.

Αναγνωρίζονται για την πόλη του Παλαμά ευκαιρίες απασχόλησης κυρίως στον τομέα της μεταποίησης των αγροτικών προϊόντων που έχει, αλλά και που μπορεί να αναπτύξει περαιτέρω. Επίσης, η ανάπτυξη του βιοτεχνικού τομέα στην κωμόπολη θεωρείται ότι μπορεί να προσφέρει στην απασχόληση του εργασιακού δυναμικού της ενδοχώρας, με δεδομένη την προσφορά εργατικών χεριών που υπάρχει. Ένας ακόμη τομέας εργασίας που διαφαίνεται σύμφωνα με τις μαρτυρίες των κατοίκων του χωριού να έχει προοπτική στην κωμόπολη, είναι

αυτός των τεχνιτών, αναφερόμενοι σε ελεύθερα επαγγέλματα όπως των ηλεκτρολόγων και των υδραυλικών.

Παρόλη την αίσθηση της ευκαιρίας της επένδυσης σε παραγωγικούς τομείς και απασχόλησης στην κωμόπολη, οι σχετικά πρόσφατες δραστηριότητες στο χωριό εκτός γεωργίας που αναπτύχθηκαν έχουν τη λογική τους, όσον αφορά την επιλογή του τόπου εγκατάστασής των. Αντίθετα από ό,τι θα περίμενε κανείς, αν παρατηρούσε τις σχετικά πρόσφατες επιχειρήσεις σε δραστηριότητες εκτός γεωργίας που δημιουργήθηκαν στο χωριό, θα εντόπιζε ότι αυτές δεν στηρίζονται σε ένα πλαίσιο που είναι το χωρικό σύστημα του χωριού έτσι ώστε να επιτρέψει και να δικαιολογεί την ίδια την ύπαρξή τους. Στην πραγματικότητα, η πρόσφατη σχετικά επιχειρηματικότητα στο χωριό, χωροθετήθηκε στο Βλοχό, όχι με γνώμονα μια ορθολογική προσέγγιση για τη βιωσιμότητα της επιχείρησης, αλλά με κριτήρια τα οποία μοιάζουν να είναι τροχοπέδη, προς την κατεύθυνση της κωμόπολης. Μέρος των κριτηρίων εγκατάστασης των σχετικά πρόσφατων εγκατεστημένων επιχειρήσεων στο χωριό, προσομοιάζουν ή είναι ίδια, με τα κριτήρια επιλογής κατοικίας στο χωριό, από τους περισσότερους του δείγματος.

Όντας πολυδραστήριοι, με ισχυρούς συνδέσμους με την ενασχόλησή τους με τη γεωργία, επιλέγουν την εγκατάσταση της μη αγροτικής τους εκμετάλλευσης κοντά στη γεωργική. Είναι σημαντικό για αυτούς η πολυδραστήρια εκμετάλλευσή τους να βρίσκεται συγκεντρωμένη χωρικά, εκεί όπου υπάρχει η αγροτική εκμετάλλευση. Φαίνεται ότι στο βαθμό που η γεωργική ασχολία είναι σημαντική, να επιλέγεται ως τόπος εγκατάστασης της μη γεωργικής δραστηριότητας κατά προτεραιότητα εκείνος ο τόπος όπου βρίσκονται οι αγροτικές εκμεταλλεύσεις.

Κατά δεύτερο λόγο, ο τόπος της κατοικίας, αποτελεί σημαντικό κριτήριο, συνεπικουρούμενη από τον τόπο της γεωργικής εκμετάλλευσης, για την χωροθέτηση της μη γεωργικής εκμετάλλευσης στο χωριό. Η εγγύτητα της κατοικίας και της γεωργικής εκμετάλλευσης προς την εκτός γεωργικού τομέα εργασία, μοιάζει να ωθεί τους πολυδραστήριους σε αυτό το σχήμα συγκεντρωτικής λειτουργίας, κυρίως λόγω της μη ύπαρξης ευέλικτων μορφών που να επιτρέπουν την απόκλισή τους. Τα παραπάνω αφορούν τις

πολυδραστήριες εκμεταλλεύσεις στο χωριό στις οποίες δεν υπάρχει η στήριξη από όποιες «μορφές συνεργασίας» στον γεωργικό τομέα.

Πολύ σημαντικό κριτήριο για την εγκατάσταση της επιχείρησης στο χωριό, αποτελεί για πολλούς η ύπαρξη μιας κτιριακής υποδομής στην κατοχή του υποψηφίου επιχειρηματία – εμπόρου. Η τελευταία προέρχεται κυρίως από γονική παροχή, και η οποία συνήθως ήταν η πατρική οικία. Η ύπαρξη αυτής της κτιριακής υποδομής για τη στέγαση της επιχείρησης παρουσιάζεται ως πλεονέκτημα για τη χωροθέτηση της επιχείρησης στο χωριό, σε σχέση με την χωροθέτηση στη γειτονική κωμόπολη, αφού απαιτείται επιπλέον – σημαντικό – κόστος για κατασκευή ή μίσθωση κτηρίου στον Παλαμά. Τα έξοδα από την κατασκευή ή από την μίσθωση κτιριακής υποδομής στον Παλαμά από τους πολυδραστήριους του χωριού, για τη στέγαση της επιχείρησης, συνεπάγεται υψηλό επιχειρηματικό ρίσκο στην γειτονική κωμόπολη, με δεδομένο το περιορισμένο της επένδυσης που είναι δυνατό να επιτευχθεί προερχόμενο από αγροτικά εισοδήματα, αλλά και από τις αντικειμενικές ικανότητες της κωμόπολης για απορρόφηση των παραγωγικών επενδύσεων. Στην παρούσα φάση, διαφαίνεται ότι ο Παλαμάς, δεν παρουσιάζει την φέρουσα εκείνη ικανότητα, που θα επιτρέψει την μαζική προσέλκυση παραγωγικών επενδύσεων, προερχόμενων από τη γεωργία της ενδοχώρας του. Το προαναφερθέν, στην πλειοψηφία του δείγματος, χαμηλό αγροτικό εισόδημα, φαίνεται ότι οδηγεί την επιχειρηματικότητα στο χωρικό σύστημα εντός του χωρικού συστήματος του Παλαμά σε τέτοιες πρακτικές.

Επιπρόσθετα, οι νέες σχετικά επιχειρήσεις που είναι εγκατεστημένες στο χωριό, στοχεύουν σε εξωτερικές αγορές, που σημαίνει ότι έχει εξαντληθεί ο «χώρος» του επιχειρείν μέσα στο χωρικό σύστημα του χωριού. Η όποια νέα επιχειρηματική δραστηριότητα που αναπτύσσεται στο χωριό με διαφαινόμενες προοπτικές, στοχεύει αλλά και ολοκληρώνεται χωρικά, σε μέγεθος μεγαλύτερο από ότι αυτό του χωρικού συστήματος που ορίζει το χωριό. Επομένως, οι όποιες νέες εκτός γεωργικού τομέα «επιτυχημένες» επιχειρήσεις που παρουσιάζονται στο χωριό, οποιαδήποτε και αν ήταν τα κριτήρια της εγκατάστασής των στο Βλοχό, αναγνωρίζουν την κατεύθυνση για δικτύωση, δεσμούς και κατεύθυνση προς μεγαλύτερες αγορές. Μοιάζουν να ξεφεύγουν πλέον από το στενά τοπικό

που είχαν σαν προσανατολισμό οι παλαιότερες επιχειρήσεις, και μέρος των οποίων εμφανίζονται να έχουν δεσμούς όχι μόνο με την κωμόπολη και τους γύρω κοντινούς οικισμούς αλλά και με αγορές πέραν του χωρικού συστήματος της κωμόπολης.

Εμφανίζονται λοιπόν δραστηριότητες που απευθύνονται κυρίως εκτός του χωρικού συστήματος του χωριού αλλά και εκτός του χωρικού συστήματος της μικρής πόλης. Στοχεύουν δηλαδή σε εξωτερικές αγορές για τη βιωσιμότητά τους. Σαν τέτοιες, εμφανίζονται στο χωριό το εμπόριο, το επάγγελμα των πλασιέ, η μεσιτεία βάμβακος, καθώς και ελεύθερα επαγγέλματα όπως αυτό του μουσικού. Η απόσταση των αγορών που στοχεύουν, ορισμένες από τις προαναφερθείσες δραστηριότητες, είναι συχνά πολύ μεγάλη. Αναφέρεται σε ολόκληρη σχεδόν την ηπειρωτική Ελλάδα. Παρατηρείται δηλαδή, ότι κατέστη αναγκαία η δικτύωση, οι σχέσεις, και τελικά ο προσανατολισμός προς άλλες μεγαλύτερες αγορές, για να αντεπεξέλθουν στο δυσμενές για την επιχειρηματικότητα περιβάλλον που υπάρχει στο εσωτερικό του χωρικού συστήματος του χωριού.

Από πολλούς θεωρείται επίσης, ασύμφορη η επιλογή της εγκατάστασης της επιχείρησης στην κωμόπολη λόγω του γεγονότος των εξόδων που συνεπάγονται οι συχνές μετακινήσεις από την εργασία στην κωμόπολη σε αυτή της αγροτικής του χωριού. Η επιβάρυνση του εισοδήματος και σε αυτή την περίπτωση με έξοδα από συχνές μετακινήσεις, μοιάζει να είναι ανασταλτικός παράγοντας σε ορισμένες περιπτώσεις προς την κατεύθυνση ανάπτυξης δραστηριοτήτων εκτός γεωργικού τομέα στην γειτονική κωμόπολη.

Επιπλέον στην προκειμένη περίπτωση, η κοντινή απόσταση του χωριού με την κωμόπολη, και οι μικρές χρονοαποστάσεις για τη μετάβαση από τον ένα οικισμό στον άλλο, φαίνεται από τη λογική των μαρτυριών των κατοίκων του χωριού, ότι εξυπηρετούν περισσότερο τον εξυπηρετούμενο, παρά επηρεάζουν τη χωροθέτηση των εξυπηρετήσεων στον κεντρικό τόπο του χωρικού συστήματος της κωμόπολης, που είναι η κωμόπολη. Επιπλέον η ίδια η θέση που κατέχει το χωριό του Βλοχού, που βρίσκεται εντός της ζώνης των 10-15χλμ από την κωμόπολη, του επιτρέπει, την ανάπτυξη δραστηριοτήτων, οι οποίες

απευθύνονται ταυτόχρονα στην πελατεία της κωμόπολης αλλά και των γειτονικών οικισμών.

Άλλωστε, η κεντρική θέση του χωριού, βοηθά τις επιχειρήσεις να εκμεταλλεύονται την πελατεία και από την κωμόπολη, αλλά κυρίως αυτή που προέρχεται από τους γειτονικούς οικισμούς. Σύνηθες φαινόμενο, είναι σύμφωνα με τις μαρτυρίες, οι συχνές μετακινήσεις πελατών από τους γειτονικούς οικισμούς του Βλοχού για να εξυπηρετηθούν από τις επιχειρήσεις του χωριού. Η κινητικότητα ισχύει και αντίστροφα, όπου για την εξυπηρέτηση των γειτονικών οικισμών, μεταφέρονται εμπορεύματα από τον επιχειρηματία. Παράδειγμα του τελευταίου ισχυρισμού, αποτελεί η διανομή πετρελαίου από το Βλοχό στους γειτονικούς οικισμούς, από πρατήριο βενζίνης που βρίσκεται σε κεντρικό οδικό άξονα στο Βλοχό.

Ένα ακόμη στοιχείο, κοινό με την επιλογή κατοικίας των κατοίκων στο χωριό, είναι η επιλογή του τόπου εγκατάστασης της μη γεωργικής εκμετάλλευσης με βάση την εντοπιότητα. Το επιχειρείν στο τόπο καταγωγής και κατ' επέκταση και μονίμου διαμονής των κατοίκων, δίνει την αίσθηση της ανάπτυξης και της υποβοήθησης του τοπικού. Οι επενδύσεις επομένως και οι όποιες επιχειρηματικές κινήσεις εντός του χωρικού συστήματος του χωριού έχουν σε ένα μεγάλο μέρος τους να κάνουν και με το αίσθημα της καταγωγής από το χωριό, το οποίο μοιάζει να είναι ποιο ισχυρό από ότι σε οικιστικές συγκεντρώσεις μεγαλύτερου μεγέθους.

Μεγάλο μέρος της κατανομής της εργασίας των κατοίκων του Βλοχού στην κωμόπολη, αφορά θέσεις στην αγρο-βιομηχανία. Η εγκατάσταση των μεταποιητικών μονάδων για αγροτικά προϊόντα στην κωμόπολη του Παλαμά, έχει σαν αποτέλεσμα την προσέλκυση εργατικού δυναμικού από την ενδοχώρα. Φαίνεται επίσης ότι η ανάπτυξη του δευτερογενή τομέα παραγωγής στην κωμόπολη αποτελεί για πολλούς διέξοδο για την στήριξη του αγροτικού εισοδήματος, αφού δεν λείπουν εκείνοι που επέστρεψαν στο χωριό από τις πόλεις που διέμεναν, λόγω της απόλυσής τους από τις βιομηχανίες εκεί, λόγω της κρίσης της τελευταίας. Ο τομέας της μεταποίησης στην κωμόπολη, και κατά συνέπεια οι θέσεις εργασίας που μπορεί να προσφέρει στο εργατικό δυναμικό

της ενδοχώρας έχει προσελκύσει πολλούς αλλά αναγνωρίζεται και ως παράγοντας τροφοδοτικός για το εισόδημα της ενδοχώρας.

Επίσης παρατηρείται η εργασία στην κωμόπολη των κατοίκων του χωριού, να στρέφεται και σε τομείς που δεν υπάρχουν στο χωριό. Ο βιοτεχνικός, και ο κατασκευαστικός κλάδος απασχολεί σε θέσεις εργασίας μέρος του εργατικού δυναμικού της ενδοχώρας. Διαφαίνεται ότι η ανάπτυξη του δευτερογενή τομέα στον Παλαμά, μπορεί να οδηγήσει στον τομέα της απασχόλησης, σε εξέλιξη, παρόμοια πορεία – τηρουμένων των αναλογιών – με αυτή που ακολούθησαν οι βιομηχανικές πόλεις, αντλώντας εργατικό δυναμικό από την ενδοχώρα τους.

3.3 Εξυπηρετήσεις

Η κοντινή απόσταση της κωμόπολης του Παλαμά σε σχέση με το χωριό του Βλοχού επιτρέπει στους κατοίκους να επισκέπτονται συχνά την κωμόπολη για να εξυπηρετηθούν από τις υπηρεσίες που παρέχονται εκεί. Κατά μέσο όρο, 6 φορές την εβδομάδα μεταβαίνουν στον Παλαμά. Σε αυτό συντελεί το γεγονός της μικρής χρονοαπόστασης που χωρίζει τους δύο οικισμούς. Η συχνότητα αυτή είναι σημαντική και αντικατοπτρίζει τους στενούς δεσμούς που αναπτύσσει το χωριό σε σχέση με την κωμόπολη. Έτσι αναδεικνύεται η ανωτερότητα του Παλαμά σε σχέση με το χωριό στον τομέα των υπηρεσιών και των εξυπηρετήσεων έχοντας αναπτύξει δεσμούς και ικανοποιώντας ανάγκες πέραν του στενά τοπικού, απευθυνόμενο σε ολόκληρο το χωρικό του σύστημα.

Οι ανάγκες που ικανοποιούνται στην κωμόπολη αφορούν κυρίως την αγορά τροφίμων από σούπερ-μάρκετ και την αγορά εμπορικών ειδών που μπορεί να προσφέρει η έδρα του Δήμου Παλαμά σε σχέση με το χωριό. Επίσης, οι δημόσιες υπηρεσίες που παρέχει η κωμόπολη έλκουν μετακινήσεις από τους γύρω οικισμούς κατώτερου επιπέδου. Τα καταστήματα των δημοσίων οργανισμών μαζί με τις τράπεζες εξυπηρετούν ολόκληρο το χωρικό σύστημα της κωμόπολης, αλλά ίσως και μεγαλύτερης έκτασης περιοχή ελλείψει άλλου ιδίου ή μεγαλύτερου μεγέθους οικισμού σε κοντινή απόσταση που θα δρούσε ανταγωνιστικά στον τομέα αυτό.

Ένα σημαντικό μέρος των μετακινήσεων που έλκονται από τον Παλαμά αφορούν και επαγγελματικούς κλάδους οι οποίοι δραστηριοποιούνται στον τομέα των επισκευών. Έτσι στην κωμόπολη συνάντά κανείς συνεργεία αυτοκινήτων και μηχανημάτων, τεχνίτες - ελεύθερους επαγγελματίες, η πελατεία των οποίων προέρχεται επιπρόσθετα του Παλαμά, και από τα γύρω χωριά.

Σαν αγροτικό κέντρο που είναι ο Παλαμάς, προμηθεύει στην ενδοχώρα του όλα τα απαραίτητα αγροεφόδια και κάθε είδους ανάγκη που χρειάζεται η αγροτική παραγωγή. Εξυπηρετεί και δρα υποστηρικτικά στον αγρότη ο οποίος σπεύδει στην κωμόπολη για να εφοδιαστεί, να επισκευάσει, ή και να αντικαταστήσει συντελεστές παραγωγής για την αγροτική του εκμετάλλευση.

Στον τομέα της υγείας οι εξυπηρετήσεις που διαθέτει η κωμόπολη, έλκει μετακινήσεις από το γύρω χωριά. Το κέντρο υγείας του Παλαμά είναι ο βασικός λόγος εξυπηρέτησης των κατοίκων των γύρω οικισμών στον τομέα της υγείας. Εξυπηρετώντας ολόκληρο το χωρικό σύστημα του Παλαμά, έχουν αναπτυχθεί στην κωμόπολη και υπηρεσίες υποστηρικτικές προς αυτό. Πρόκειται για ιατρούς και φαρμακεία, τα οποία λείπουν από τα χωριά, δημιουργώντας την αίσθηση της ολοκληρωμένης ιατρικής εξυπηρέτησης στην κωμόπολη στον τομέα αυτό.

Επίσης, φαίνεται ότι αρκετοί επισκέπτονται τον Παλαμά για πολιτιστικούς λόγους. Η ύπαρξη βιβλιοθήκης και πνευματικού κέντρου προσελκύει μετακινήσεις από τους γύρω οικισμούς περιορισμένης όμως έκτασης. Περιορισμένης όμως έκτασης είναι και οι μετακινήσεις προς τον Παλαμά και για κοινωνικές σχέσεις. Παρά την ανωτερότητα του Παλαμά στον τομέα των υπηρεσιών, φαίνεται ότι δεν έχει ακόμη αποδιοργανώσει την κοινωνική ζωή στο χωριό του Βλοχού.

Παρόλη την πολύ αυξημένη κινητικότητα προς τον κωμόπολη, ένα μέρος των εξυπηρετήσεων του πληθυσμού του χωρικού συστήματος του Παλαμά ικανοποιείται κατά κύριο λόγο από την πόλη της Καρδίτσας. Νομαρχιακό κέντρο, η Καρδίτσα διαθέτει περισσότερες και μεγαλύτερου εύρους υπηρεσίες από ότι η κωμόπολη του Παλαμά. Με συχνότητα περίπου δύο φορές το μήνα, οι κάτοικοι του χωριού καταφεύγουν στην πόλη για να εξυπηρετηθούν στους τομείς που απουσιάζουν από τον Παλαμά ή για ποιο εξειδικευμένες εξυπηρετήσεις. Οι κύριες εξυπηρετήσεις που προσφέρει η πόλη σε σχέση με την κωμόπολη είναι αυτές που χαρακτηρίζουν μια πόλη Νομαρχιακού επιπέδου. Οι δημόσιες υπηρεσίες, το Νομαρχιακό Νοσοκομείο, καθώς και η αναπτυγμένη αγορά εμπορικών ειδών εκεί, έχουν την ιδιότητα να έλκουν μετακινήσεις από το χωρικό σύστημα του Παλαμά.

Καθημερινές είναι οι μετακινήσεις προς τον Παλαμά νέων για εκπαιδευτικούς λόγους. Η λειτουργία Γυμνασίων και Λυκείων μόνο στον Παλαμά όπου είναι και βιώσιμα, αναγκάζει τους μαθητές του Βλοχού σε καθημερινή μετακίνηση από και προς την κωμόπολη. Με μεγάλες καθυστερήσεις που πραγματοποιούνται και αρκετό νεκρό χρόνο που δαπανάται για την εξυπηρέτηση, οι μετακινήσεις των

μαθητών γίνεται με τη γραμμή υπεραστικών ΚΤΕΛ. Αρκετοί μαθητές, εκτός από την μετακίνησή τους στον Παλαμά το πρωί για το σχολείο, μεταβαίνουν στην κωμόπολη και το απόγευμα για το φροντιστήριο. Επειδή δεν υπάρχει τακτικό μέσο μεταφοράς εξυπηρετούνται είτε από το ιδιωτικό αυτοκίνητο της οικογένειας, είτε παρατηρείται το φαινόμενο της μαζικής μηνιαίας μίσθωσης ταξί. Επίσης, οι νέοι μεταβαίνουν συχνά στον Παλαμά για λόγους ψυχαγωγίας πράγμα που δεν συμβαίνει στον αντίστοιχο βαθμό στους μεγαλύτερης ηλικίας κατοίκους του χωριού.

Για τις μετακινήσεις τους από και προς την κωμόπολη του Παλαμά, οι κάτοικοι του Βλοχού χρησιμοποιούν το ιδιωτικό τους αυτοκίνητο ελλείψει ενός τακτικού μέσου μαζικής μεταφοράς. Οι κάτοικοι χωριού θεωρούν σημαντική την ύπαρξη ενός τακτικού μέσου μαζικής μεταφοράς προσώπων που να συνδέει τον οικισμό τους με άλλους και κυρίως με τον Παλαμά για να εξυπηρετούνται από την κωμόπολη. Θα βοηθούσε ιδιαίτερα τις ευπαθείς κοινωνικές ομάδες, οι οποίες δεν έχουν την δυνατότητα που δίνει το ιδιωτικό αυτοκίνητο για μετακίνηση.

Ο χρόνος που απαιτείται για μετάβαση από το χωριό στην κωμόπολη, που είναι περίπου 10 λεπτά της ώρας, θεωρείται από τους κατοίκους του χωριού χρόνος αποδεκτός, για την εξυπηρέτησή τους ή για την μετάβαση στην μη γεωργική εργασία τους. Αυτός είναι άλλωστε ο λόγος για τις πολύ συχνές μετακινήσεις που παρατηρούνται από το χωριό προς τον Παλαμά.

Βιβλιογραφία

Γούσιος Δ. (2000) : Σημειώσεις για το μάθημα 'Γεωγραφία', Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Βόλος.

Γούσιος Δ. στο Οικονόμου Δ., Πετράκος Γ. (1999) : 'Η ανάπτυξη των Ελληνικών Πόλεων, Διεπιστημονικές Προσεγγίσεις Αστικής Ανάλυσης και Πολιτικής', Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας – Gutenberg, Βόλος, σ. 157-207.

Γούσιος Δ. (2000) : Σημειώσεις για το μάθημα 'Ανάπτυξη Αγροτικού Χώρου', Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Βόλος.

Μελέτη- Έρευνα του Αγροτικού Χώρου (1998) – Τελική Έκθεση, Ε.Π.ΠΕΡ., Αθήνα.

Πετράκος Γ. – Μαρδάκης Π. (1996) : 'Οι πρόσφατες μεταβολές στο ελληνικό αστικό σύστημα κέντρων', Σειρά ερευνητικών Εργασιών, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Βόλος.

Prevelakis G. (1994) : 'Les Balkans: Cultures et Geopolitique'. Ed. Nathan Universite. Paris

Goussios D., Pechoux P.Y. (1995) : 'Lezignan, Aude, et Pharsale, Thessalie: deux petites villes dans leurs terres' In 'Bourgs et petites villes'.Ed. ESO (Espaces et Societes) – CNRS – Nantes.

Πηγές

ΥΠ.ΕΣ.Δ.Δ.Α.: Πρόγραμμα, «Ιωάννης Καποδίστριας» - Αναπτυξιακή Προοπτική του Δήμου Παλαμά - Καταγραφή χαρακτηριστικών της τοπικής αυτοδιοίκησης Α' Βαθμού.